

A MAGYAR KÖNNYŰ FEGYVERZET GYÁRTÁSA 1938 ÉS 1944 KÖZÖTT

Az 1938-tól lendületet vett magyar hadiipari termelés egyik kiemelkedő fontosságú területe a könnyű fegyverzet gyártása volt, ami megnövekedett feladatok elé állította és termelési potenciáljuk emelésére készítette az ebben érintett két üzemet, a Fémáru, Fegyver és Gépgyár Rt-t, valamint a Danuvia Fegyver és Lőszergyár Rt-t. Előző a puska, pisztoly és géppuska, amíg utóbbi a golyószóró, nehézpuska, harckocsi- és repülőgéppuskák, valamint géppisztolygyártás gazdájaként kapcsolódott be a hadfelszerelési programba. A magyar ipar felkészítése a várható hadiipari feladatokra, ennek ipari, pénzügyi sőt jogi megalapozása 1938 előtt nehézségekbe ütközött, ez csak nyílt fegyverkezés s az érintettek megfelelő foglalkoztatása esetén lehetett volna eredményes. A katonai vezetés ezirányú korábbi bátortalan kezdeményezései csak igen visszafogottak és csekély hatáskörűek lehettek, nem válhattak a nyílt fegyverkezési tevékenység megfelelő szintű megalapozóivá. A hadfelszerelés különböző szintjén és területein több-kevesebb érdeklőséggel bíró üzemek nagy részénél a Fegyvergyár és a Danuvia, akkor még mint a Hadianyaggyár Vezérigazgatósága „Fegyver- és Motorüzem”-e kedvezőbb helyzetben volt. Habár limitált határok között és a kisantant „érdeklődésétől” kísérve, de legálisan gyárthattak és fejleszthettek ki fegyvereket a honvédség számára, sőt még exportálhattak is gyártmányaikból. Tevékenységük során előkészületeket is tehettek az általuk gyártott fegyvereknek a várhatóan megnövekedő szükséglet szerinti mennyiségben történő gyártására is. Ilyen előzmények mellett az újrafelfegyverzés meghirdetését követően a két üzem mentes volt az új gyártmányok bevezetésének gondjától, csupán termelő tevékenysége új mennyiségi mutatók szerinti folytatásáról kellett intézkedjen.

A továbbiakban, áttekintve az egyes fegyverfajták gyártásának történetét, a specifikumok által megkíséreljük számba venni, összegezni és elemezni mindazon tényezőket, melyek a hadiipar e fontos ágazatának helyét meghatározták 1938–1944 között a hadiipari komplexum egészén belül, eredményességének, illetve kudarcainak okozói voltak.

A 35 M. és 43 M. puska

A Honvédelmi Minisztérium csak 1938 augusztusában adta ki a beruházási program keretében az első puska megrendelését a Fegyvergyárnak. Ez 70.000 db 35 M. szuronnal együtt 94 P-ös egységáron szállítandó puskáról intézkedett. A gyár az 1939 február és 1940 március közötti időszakban maradéktalanul teljesítette is a rendelést. A gyártás menete hullámlázó volt, havi 2.000 és 4.000 db között mozgott. Teljesítéséhez nem volt szükség a hadseregvezetés által szorgalmazott nagyobb ka-

pacitásra.¹ Az 1939-es évben már csak egy, augusztus hónapban kiadott, 10.000 db-os újabb megrendelést tett szükségessé a hadrend fejlesztése, amit a gyártók az előző megrendeléshez csatlakoztatva 1940 szeptember-októberben időben le is szállítottak.² Az 1939 májusában a Belügyminisztérium részére rendelt 1.500 puskát nem sokat lendített a HM kívánságára mégiscsak növelés alatt álló gyártási kapacitás kihasználtságán.³ A puskagyártással szemben 1939 februárjában támasztott igény, miszerint a Fegyvergyár meglévő havi 5.000 db gyártási kapacitását haladéktalanul fejlessze fel 8.500 db-ra, ezek szerint nem volt összhangban az adott és a belátható időn belül várható szükséglettel.⁴ Fenyegtetett a kapacitás kihasználatlansága.

A katonai vezetés által készített összegzés szerint 1940 közepéig a már korábbról meglévő és az újabb gyártásból származó 454.000 db 31 és 35 M. puskákkal kielégítették a hadsereg meglévő, 425.000 db-ra rugó szükségletét. Ehhez jött még a Németországból 1940-ben megvásárolt és átalakításra váró 100.000 db 95 M. Mauser és 11.000 db 89/90 M. osztrák eredetű Manlicher. Így a honvédség ekkor összesen 565.000 puskát birtokában volt, ami 140.000-rel meg is haladta az igényeket, megfelelő tartalék is képződött.⁵

Az 1940-es év ennél fogva nem sok foglalkoztatási lehetőséget ígért. A honvédség részére mindössze 84 db!!! puskát rendelt a minisztérium, amin a Belügyminisztérium amúgy is csak 1941-ben leszállítandó megrendelése – 2.000 és 1.250 db – nem sokat segítettek.⁶ A foglalkoztatási válságot csak némileg enyhítette a már említett, német importból származó 100.000 puskából 30.000-nek 31 AM.-é való átalakítása.⁷ A kép teljességéhez tartozik, hogy 1940 júliusában a „Hegyi-hitel” terhére rendelt ugyan a HM 50.000 db puskát, azonban mielőtt a gyártás megkezdődhetett volna, augusztusban a III. Csoportfőnökség a megrendelést tévesnek, valamint fedezet nélkülinek találta és törölte.⁸ A minisztérium még a következő évben sem rendelt puskát a honvédség részére, a hazai szükségletet még ekkor is csak a belügy 1.000 puskája reprezentálta. Így az 1941-es évben a Fegyvergyár csak a belügynek gyártott 3.285 puskával jelent meg a hazai „piacon”.

A hadseregvezetés által szorgalmazott kapacitás fenntartására és a munkás leépítések elkerülésére a német hadsereg számára végzett bér munka kínálkozott megoldásként. Ez ugyan pillanatnyilag enyhített a gondokon, azonban előre látható volt, hogy a későbbiek során az adódó magyar szükségletek kielégítésének akadályozójává válhat. A német hadsereg megrendelése kétségkívül jelentősek voltak, nemcsak az adott kapacitás teljes kihasználására alkalmasak, de további bővítésekre is ösztönzőek. 1941 áprilisában 60.000 db 98/40 M. puskát rendeltek,

1 OL Z 1085 – 44 – 42. és HL HM Eln. 3. a. 1938/16898.

2 OL Z 1085 – 44 – 42.

3 OL Z 1085 – 44 – 42. és HL HM Eln. 3.a. 1939/8444.

4 HL HM Eln. 3.a. 1939/16519.

5 HL HM Eln. 3.a. 1940/16076 és 70971.

6 HL HM Eln. 3.a. 1940/8854. (Eln. 3.a. 1940/3000.)

7 OL Z 1085 – 45 – 42.

8 HL HM Eln. 3.a. 1940/40971.

amit már májusban egy még jelentősebb 100.000 db-os tétellel toldottak meg. A szerződésben rögzített ár sem volt megvetendő, hiszen az első széria esetében 75 RM-ban (123 P-ben), míg a később szállítandó másodikban már 83,15 RM-ban (136,50 P) szabták meg a fegyverek egységárát, ami meghaladta az ekkor érvényben levő 110 P-ős magyar árat. A puskákhoz pótalkatrészeket is rendeltek. A szerződésben szerepelt a gyártás nemesacéllal és diófával történő rekonpenzációja is. A gyártás havi 12.000 db-ra történő felfutását feltételezve az első 60.000-es széria szállítását már 1941 áprilisától november végéig kérték, amit azonban a Fegyvergyár nem tudott vállalni. A termelés további felfuttatásában óvatos gyár végül is igen változó havi gyártási teljesítménnyel 1941 októbere és 1942 áprilisa között, bár késéssel, de maradéktalanul teljesítette a 60.000 puska szállítását. Az ilyen magas követelmények elé először kerülő üzem a korábbi felhalmozódott nyersanyagok felhasználásával csak 1941 novemberében és decemberében volt képes elérni az eddig csúcsnak számító 12.000, illetve 10.000 db-ot, ezt követően a gyártás már csak 5.000–8.000 db között mozgott havonta.⁹ A második, 100.000-es sorozatot az előzőhöz csatlakoztatva 1942 májusától folyamatos havi 12.000-es szállítással az év végéig kérte a Wehrmacht. Az eddig mindössze egyetlen hónapban elért maximális teljesítmény állandósítását feltételezve ez elvileg teljesíthető lett volna ugyan, azonban a gyakorlati megvalósíthatóság még akkor is kétségeket támaszthatott, ha az időközben bekövetkező események nyomán nem támad halaszthatatlan igény a honvédség részéről is. A honvédség megváltozott puskaszükségletének alakulásában több tényező is közrejátszott. Első helyen említendő a Ribbentroppal és Keittel folytatott tárgyalások eredményeként mozgósított 2. magyar hadsereg és a megszálló erők révén nagy mértékben megnövekedett háborús részvétel nyomán várható veszteségek pótlása. De emellett érezte hatását, hogy a felszerelésben levő 31 M. puskák a használat során lassan kiöregedtek. Ezek javítása alkatrészek híján egyre nehezebbé vált, pótalkatrészek gyártása pedig csak a gyártás alatt álló puskák kárára történhetett. A harctéri tapasztalatok szükségessé tették továbbá, hogy az új hadrendben az eddig rendszeresített pisztolyok számát a puska és géppisztoly javára csökkentse.

A megnövekedett magyar szükséglet csak a német hadsereg részére lekött gyártó kapacitás legalább részleges felszabadítása révén volt lehetséges. Ez nem volt egykönnyen megoldható, mivel a német fél ragaszkodott a megrendelésben foglaltakhoz. Sőt, a magyar igényeket figyelmen kívül hagyva, hivatkozva a két hadseregvezetés között éppen végetért tárgyalásokra, 1942. január 14-én további 100.000 db puska megrendelését fogadtatták el a Fegyvergyárral. Ezt is havi 12.000 db-os ütemekben kellett szállítani, ami 1943 elején vette volna kezdetét.¹⁰ Erre azonban már nem került sor. Ezért a továbbiakban az első 100.000-es széria sorsát kísérik nyomon. A megváltozott körülmények miatt az 1942. év végéig ebből is csak 5.000 puskát adtak át a német hadseregnek, holott az eredeti terv szerint ezideig a gyártást

9 OL Z 1085 – 47 – 42.

10 OL Z 1087 – 47 – 42.

már be is kellett volna fejezni.¹¹ A német részről érthetetlennek minősített lemaradásban az anyagszállítási nehézségek mellett két előre nem látott, sürgős magyar megrendelés játszott közre. A 2. magyar hadsereg szükségleteinek kielégítése nyomán keletkező hiány pótlására már 1942. február 16-án 24.000 db 35 M. puskát rendelt meg a Honvédelmi Minisztérium.¹² Ezt július 16-án még további 2.000 db-bal megtoldotta.¹³ Ezt a számára sajnálatos s magyar részről a megváltozott helyzet adta szükségletekkel indokolt tény a német vezetés nehezen tudta akceptálni. A honvédelmi miniszter 1942 áprilisában meglepő ajánlathoz kötötte a német részre történő gyártás zavartalanságának biztosítását: szállítsanak 150.000 fegyvert a magyar honvédségnek. A Wehrwirtschaftoffizier válasza nem késelt sokáig: ilyen szállítás „sem most, sem a jövőben” nem lehetséges. Másik megoldásként sikertelenül ajánlották a gyártó kapacitás német segítséggel történő azonnali növelését.¹⁴ A körülményeket figyelembe véve végülis kénytelenek voltak belenyugodni a magyar szállítások minősíthetetlen pontatlanságába.

A politikai és fronthelyzet alakulása 1942 őszétől további követelményeket állított a fegyvergyártás, ezen belül is a puska gyártás elé. A 2 magyar hadsereg már ezideig elszenvedett veszteségei, kivonásának és hazaszállításának teljes bizonytalansága arra készítette a magyar vezetést, hogy új hadrend felállításával és felfegyverzésével pótolja a kiesett erőket, s biztosítsa az ország biztonságát. Ennek megfelelően 1942 decemberében – többek között – gyalogsági fegyverek megrendelésére is sor került, melynek egyik legjelentősebb tétele 171.000 db 43 M. puska volt.¹⁵ Ezt a mennyiséget 1943 márciusától 1944 végéig folyamatosan kellett legyártani, kezdetben, a legszükségesebbek pótlására, 13.000, majd szeptembertől 7.000-es havi részletekben. Egy-egy puska árát szuronnal 120 P-ben határozták meg. Késleltette a gyártás megkezdését, hogy a Mauser rendszerű 43 M. puska miatt át kellett szervezni a gyártást. A Honvédelmi Minisztérium a rendelt mennyiségből egyelőre csak 74.000 db-ot rendelt meg 43 M. Mauser, a többit 35 M. Mannlicher kivitelben azzal, hogy a döntés később még megváltoztatható.¹⁶

A HTI 1943. február 4-én kissé megkésve terjesztette fel és a honvédelmi miniszter március 2-án már rendszeresítette is a 43. M. puskát. A rendszeresítés mögött egy 1942 augusztusi döntés állt, miszerint át kell térni a honvédségben is a német hadsereggel megegyező Mauser lőszerre. A puska teljes egészében megfelelt a 35 M. fegyvernek, kivéve, hogy az a 8 mm-es 31 M. lőszer helyett a 7,91 mm-es német, perem nélküli Mauser lőszerrel tüzelte. A német hadsereggel közös lőszer nyújtotta előnyök mellett hátrányt jelentett, hogy így módon még hosszú időre kétféle lőszerrel tüzelő puska került a felszerelésbe. A hadvezetés úgy tervezte, hogy ez a németekével azonos

11 Uo.

12 OL Z - 45 - 42.

13 Uo.

14 HL HM Eln. III. Csfség. 1942/23301.

15 HL HM Eln. 3.a. 1942/53244.

16 OL Z 1085 - 45 - 42.

puska a hadosztályonkénti átfegyverzés során ki fogja szorítani a 35 M. vagy még régebbi puskákat.¹⁷ Mivel a 35 M. puska gyártására való visszatérés az alakulatok felszerelésének megosztottságát eredményezte volna, s a gyártásban felesleges fennakadást, a vezetés 1943 nyarán az első 50.000 43 M. puska legyártását követően végül úgy döntött, hogy valamennyi puskát 43 M. kivitelben gyárttatja le.¹⁸

A 2. magyar hadsereg katasztrófális veresége tovább növelte a puskahiányt és még sürgetőbbé tette a pótlást. Felvetődött a német hadsereg részére folyó puskagyártás teljes megszüntetése, amiről azonban a hasonlóképpen egyre nehezebb helyzetbe kerülő német vezetés hallani sem akart. Ugyanakkor a magyar érvek elől sem lehetett mereven elzárkózniok. A puskagyártás valamilyen ésszerű és mindkét fél részére elfogadható megosztására kellett törekedni.

Az 1943 januári magyar–német hadiipari tárgyalások során a német fél vállalta, hogy a számukra gyártott puskákból 16.000 db-ot átenged a legszükségesebb magyar igények kielégítésére, valamint további 24.000 puska legyártásáig átengedi a gyártó kapacitás felét.¹⁹ A 16.000 puska átengedése – márciusig meg is történt – igen, azonban a kapacitás ilyen rövid távú megosztása nem elégítette ki a magyar felet.²⁰ A holtpontra jutott tárgyalásokba a vezérkar főnöke is bekapcsolódott. Szombathelyi Ferenc vezérezredes februári németországi látogatása során az elszenvedett veszteségek sürgős pótlásának szükségére hivatkozva más fegyverzeti kérdések mellett szóba hozta a puskagyártás megosztását is, ami létfontosságú kérdés a honvédség számára. A puskában keletkezett 140.000 db-os hiányt 85.000 db azonnali legyártásával kell pótolni, ami csak a német hadsereg részére folyó gyártás jelentős csökkentésével történhet. A német javaslat nem fogadható el. A 85.000 puska időbeni elkészítéséhez a gyártó kapacitás teljes, de legalább 75%-os átengedésére van szükség.²¹ Ezt követően végül olyan megállapodás született, hogy 1943 június végéig, amíg 50.000 puska elkészül, a gyártás teljes egészében a honvédséget szolgálja. Július–augusztusban pedig csak a németek részére fognak gyártani 24.000 db 98/40 M. puskát, majd szeptembertől fele-fele arányban folyik tovább a gyártás.²²

A Fegyvergyár igyekezett eleget tenni a megnövekedett követelményeknek. Az 1943-as évtől 1944 június végéig sikerült biztosítani a havi 12.000 db-os átlagos termelést, sőt az anyagellátástól függően a kapacitás lehetővé tette, hogy egyes hónapokban a 13.000-et is elérjék. A magyar és német kívánalmak egyidejű és maradéktalan kielégítéséhez azonban további bővítésekre lett volna szükség, amit azonban a nehezedő feltételek – szerszámgépek, nyersanyagok és félkész gyártmányok beszerzése – mellett már nem volt lehetséges. Május–június hónapban a megállapodás szerint csak a honvédség részére, majd megosztva folyt a gyártás, s november

17 HL HM Eln. 3.a. 1943/13847. és Eln. Vkf. 1. 1943/4640.

18 OL Z 1085 – 45 – 42.

19 HL HM Eln. 3.a. 1943/5540.

20 HL HM Eln. 3.a. 1943/12590.

21 HL Eln. Vkf. Hdm. Csf. 1943/614.

22 HL HM Eln. 3.a. 1943/5540.

végéig 62.5000 puskát adtak át a honvédségnek. Ez természetesen elmaradást jelentett mindkét fél, de elsősorban a német féllel szemben, ami kiváltotta utóbbiak tiltakozását. Különösen azt fájlalták, hogy július–augusztusban az ígérettel szemben 24.000 helyett csak 11.000 puskát kaptak.²³ Bele kellett azonban nyugodniuk, hogy tiltakozásaik dacára is a honvédség előnyt élvez. Az első 100.000-es sorozatból az 1943-as évben 59.000 98/40 M. puskát kaptak, amiből 16.000-et át is engedtek a magyar hadseregnek.²⁴ A Fegyvergyárnak a német hadsereg számára átadott puszkákról készített kimutatásából jól nyomon követhető az év végi alapos 52.000 db-os lemaradás, amit az 1944-es év első felében sem sikerült behozni.²⁵

1943	I. 10.000	VII. 5.000	1944	I. –
	II. 6.000	VIII. 6.000		II. 4.000
	III. 10.000	IX. 10.000		III. 4.000
	IV. 3.000	X. 5.000		IV. 4.000
	V. –	XI. 1.000		V. 2.400
	VI. –	XII. 3.000		VI. –

Ennek okát a vezérkari főnökség elsősorban abban jelölte meg, hogy a fokozódó nyersanyaghiány közepette a németek nem tudnak anyagot adni a részükre készülő puszkákhoz, pontosabban diófát, illetve a tokfúráshoz szükséges nemes szerzőszámacélt.²⁶

A termelés természetesen a magyar igényeket sem volt képes kielégíteni. A Honvédelmi Minisztérium 3.a. osztálya kidolgozta és 1943 szeptemberben a vezérkar rendelkezésére bocsájtotta a folyamatban levő „Rákóczi” és az 1944-től megvalósításra kerülő „Szabolcs” hadrend puszkaszükségletét, mint a gyártás által elérendő célt.²⁷

	Van (kell) puskaállomány				1945 VI. 30.
	1943		1944		
	IX. 25.	XII. 31.	VI. 30.	XII. 31.	
Peremes					
31 M. 35 M.	291.027	291.027	291.027	291.027	291.027
Mauser					
43 M.	66.000	94.000	136.000	159.337	169.337
Mauser zsákmány	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000
Összesen:	397.027	425.027	467.027	490.364	500.364

Ezzel szemben a 43 M. puszkából a kitűzött időpontokig a következő mennyiség állt a honvédség rendelkezésére:²⁸

1943.	XII. 31.	81.500 (–12.500)
1944.	VI. 30.	129.500 (– 6.500)

23 HL HM Eln. 3.a. 1943/86548.

24 OL Z 1085 – 45 – 42.

25. OL Z 1085 – 47 – 42.

26 HL Eln. Vkf. 1. 1943/6587.

27 HL Eln. Vkf. 1. 1943/5605.

28 OL Z 1085 – 45 – 42.

Látható, hogy a még 1944 első felében elért 62.400 db gyártási csúcscsal a magyar igényektől való lemaradást sikerült felére csökkenteni. Kárvallottja a német hadsereg volt a neki ebből átadott 14.400 puskával.²⁹ A magyar igények kielégítésével szemben a német megszállást követően is tapasztalható volt türelem minden bizonnyal azzal magyarázható, hogy azokat az 1. magyar hadsereg harcbevételét követően a német vezetés saját érdekében kifolyólag is igazoltnak látta. Amennyiben a Fegyvergyárat 1944. július 2-án nem éri pusztító bombatámadás, amelynek során 181 szerszámgép teljesen elpusztult, a továbbiakban minden bizonnyal nagyobb mértékben érvényesítették volna igényeiket. Ezt követően a német hadsereg számára már egyáltalán nem gyártottak puskákat, a törökbálinti és tétényi pincébe menekített és ott egész novemberig folyó termelés már csak 6.000 puskát adott a honvédség számára.³⁰ A pincékbe átmenekített csekély termelői kapacitás bővítése, a bombakárok helyreállítása már megoldhatatlan feladatnak bizonyult.

A Honvédelmi Minisztérium nem láthatta előre a rövidesen bekövetkező eseményeket, így 1944. január és februárban még újabb, 16.000 illetve 14.000 db 43 M. puskát rendelt, amelyek szállítása 1945-ben lett volna esedékes.³¹ Az összesen 30.000 fegyver megrendelését ugyan még 1943 végén adták ki, azonban azt a Fegyvergyár már csak 1944-ben kapta kézhez. (Az összesítő kimutatásban 1000. o. azért az 1943-as évben szerepelnek.) Azt viszont már nehéz indokolni, vajon milyen kilátásokkal küldte meg 1944. szeptember 7-én a Honvédelmi Minisztérium a lebombázott Fegyvergyárnak immár utolsónak bizonyuló újabb 30.000 puskáról intézkedő megrendelését.³²

A Fegyvergyár puskagyártási teljesítményének vizsgálatánál nem tekinthetünk el az elkészülő puskákhoz szükséges és gyártott tartalék, valamint a régebbi puskák javításához szükséges pótalkatrészekről, ami igen jelentős gyártási kapacitást kötött le. Még 1943 októberében is a német hadsereg 1,8 millió RM értékű megrendelést adott különféle pótalkatrészek gyártására. Ebből 1944 áprilisáig csak 6.959 RM értékű alkatrészt tudtak szállítani.³³ Habár a puskákat szuronnal együtt rendelték meg és szállították, számottevő volt az a mennyiség is, amit külön rendeltek belőlük a Fegyvergyártól. Így még 1944-ben is 25.000 db-ról kaptak megrendelést, amit szállítottak is.³⁴

29 OL Z 1087 - 47 - 42.

30 OL Z 1085 - 45 - 42.

31 OL Z 1085 - 46 - 42.

32 Uo.

33 OL Z 1087 - 47 - 42.

34 OL Z 1087 - 46 - 42.

A 35M. és 43M. puskagyártás alakulása

Év	Megrendelve		Összesen	Átadva		Összesen	Gyártás havi átlaga
	magyar	német		magyar	német		
1938	70073	–	70073	73	–	73	–
1939	11500	–	11500	53500	–	53500	4458,3
1940	33334*	–	33334	29084	–	29084	2423,6
1941	1000	160000	161000	33258*	33003	66261	5521,7
1942	197000	100000	297000	27000	32000	59000	4916,6
1943	30000	–	30000	72000	59000**	131000	10916,6
1944	30000	–	30000	54000	14400	68400	10400,0***
Összesen:	372907	260000	632907	268915	138403	407318	

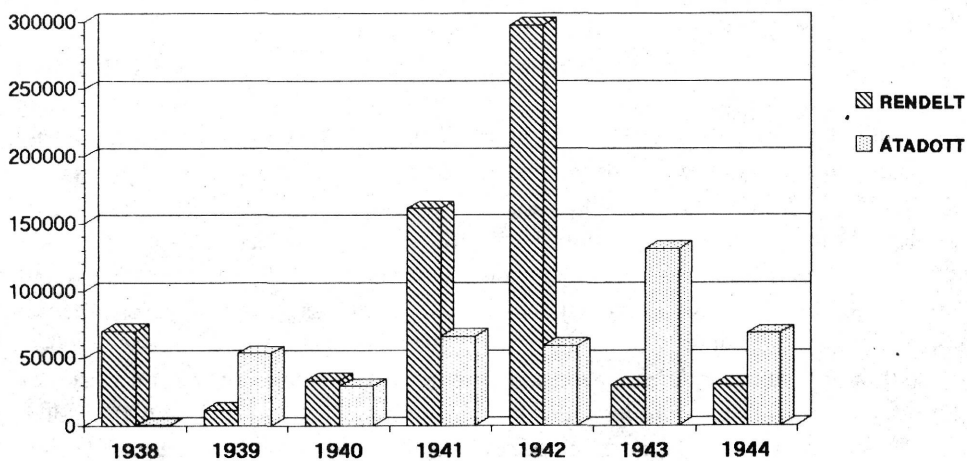
A megrendelt puskák 63,4%-a került legyártásra.

*Ebből 30000 db átalakítás.

**16000 db-ot a német hadsereg átadott a honvédségnek.

***1944 első félévi gyártás átlaga.

35M. + 43M. puska

A 37 M. pisztoly

A 29 M. pisztolyt és módosított változatát, a 8 mm-es 37 M. pisztolyt egyaránt a Fegyvergyár Rt. gyártotta. A változtatás az elvi szerkezet és súly megtartása mellett jelentéktelen volt. A vezérkar 1938 februári felmérése szerint ekkor 22.800 db 29 M. pisztoly volt a hadsereg birtokában. Ezt a mennyiséget kellett az új hadrendi követelményeknek megfelelően gyarapítani, de tervbe vették a 29 M. pisztolyok lecserélését is. A Honvédelmi Minisztérium még 1937-ben 18.000 db új pisztolyra adott megrendelést, amit nyersanyag problémákra való hivatkozással 1938. július 1-e helyett csak december 31-ig gyártott le a Fegyvergyár.³⁵ Ennélfogva az első 1938-ban, már az új fejlesztési program keretében kiadott megrendelés csak egy csekély 400 db-os tétel volt. A kisebb gépi felkészültséget és kevesebb nyersanyagot igénylő pisztolygyártás volt a gyalogsági fegyvergyártás azon ága, amely 1942-ig a vállalt határidők betartásával, kisebb tételek esetében még annak lejárta előtt, fennakadás nélkül tudtak teljesíteni. A havi gyártás 1941-ben meg is haladta a minisztérium által 1939-ben előírt havi 5.000 db-os kapacitást.³⁶ A Fegyvergyár 1938 és 1941 közötti tíz megrendelés keretében összesen 142.829 pisztolyt gyártott és adott át a honvédségnek. Ezek egységára 1940-ig 54,26 P, ezt követően 56,86 P volt. A legnagyobb volumenűek az 1939 áprilisi 56.000 db és az 1941-es két (15.000+50.000 db), összesen 65.000 db-ot kitevő megrendelések voltak.³⁷ Az 1941. október 2-i, a honvédség részére kiadott utolsó nagy 50.000-re menő megrendelésből 43.000 db-ot 1942-ben, a többit 1943 első hónapjaiban szállították.³⁸ A gyártás havi átlaga 1941-ben 5234 db, s még 1942-ben is 4632 db volt. A nagyarányú honvédségi megrendelések várható megszűntével 1941-ben a pisztolygyártásban is előrevetítette árnyékát a kapacitás kihasználatlansága, ezért 1941 májusában 50.000 db 7,65 mm-es 37 M. pisztoly gyártását vállalták a német hadsereg számára, amit 1942 januárjában és júliusában 30.000–30.000 db-bal meg is toldottak. Az első megrendelés pisztolyait – póttár és tartalék alkatrészek beszámításával – még 32 RM árban – 52,55 P – a másodikat viszont, igaz már nyersanyagkompenzáció beszámításával, 30 RM-ért vállalták. Az első 50.000-es tételt igen gyorsan, már 1942 márciusáig, a magyar gyártással párhuzamosan, teljesítették is. Az azt követő 30.000-est folyamatosan, havi 4.000-es tételekben kellett szállítani. Ez azonban már nem volt zavartalan, mert a puska és géppisztoly iránt megnövekedett igény következtében 1943-ban csak 14.000-et adtak át, 1944-ben pedig a kitelepítésben egész novemberig folyó gyártás eredményeként 21.874 db pisztolyt gyártottak. Ez volt a gyalogsági fegyvergyártás egyetlen, viszonylag igénytelen területe, ahol a Fegyvergyár a júliusi bombázás rombolásai után megmaradt termelési eszközeivel is még jelentősebb teljesítményre volt képes.³⁹

35 HL Eln. VI-1. 1938/2187.

36 HL HM Eln. 3.a. 1939/16519.

37 OL Z 1085 – 45 – 42.

38 Uo.

39 OL Z 1087 – 47 – 42.

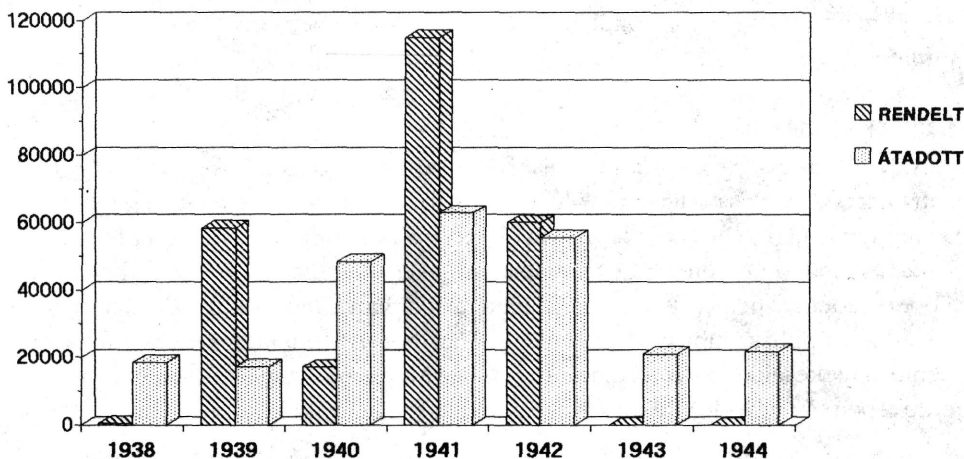
A második 30.000-es német megrendelés teljesítésére már nem került sor.⁴⁰ A honvédelmi tárca 1942-ben már szeretne volna felmondani a német pisztolymegrendelést, azonban a német fél ebbe nem ment bele. Ekkor, bár a honvédség pisztolyban is hiányt szenvedett, újabb megrendelést már nem adtak ki, hanem utasították a Fegyvergyárat, hogy pisztolykapacitását állítsa át géppisztoly gyártásra. Ehhez szükség lett volna a német hadsereg által lefoglalt kapacitásra is. Erre azonban, a géppisztoly gyártásnál majd ismertetett okoknál fogva, nem került sor.

A 37 M. pisztoly gyártásának alakulása

Év	Megrendelve			Átadva			Gyártás havi átlaga
	magyar	német	összes	magyar	német	összes	
1938	400	–	400	18400*	–	18400	1533,3
1939	58400	–	58400	17100	–	17100	1425,0
1940	17029	–	17029	48329	–	48329	4027,5
1941	65000	50000	115000	20400	42409	62809	5234,0
1942	–	60000	60000	48000	7591	55591	4632,5
1943	–	–	–	7000	14000	21000	1750,0
1944	–	–	–	–	21874	21874	2187,4
Összesen:	140829	110000	250829	159229	85874	245103	

*Ebből 18000 db-ot még 1937-ben rendelt meg a Honvédelmi Minisztérium.

37 M. pisztoly

40 Uo.

A 7/31 M. géppuska

A 7/31 M. Schwarzlose géppuska gyártása nem állította új feladat elé a Fegyvergyárat. Nehézséget csak az jelentett, hogy a katonai vezetés havi 250 db gyártására való felkészülést kért 1939 tavaszán. Ez a gyár 1940 közepétől vállalta is, habár csakhamar bizonyosságot nyert, hogy erre nincs szükség.⁴¹ Az első 1000 db 7/31 M. géppuskát csak 1938 augusztusában rendelte meg a Honvédelmi Minisztérium. A gyártás azonban így is csak 1939 júniusában kezdődött el. Mivel a hadrendi szükséglet géppuskából egyelőre korábbról fedve volt, lehetőség adódott a késedelmére. Ennek oka az volt, hogy a vezérkar a HTI-vel felülvizsgáltatta a géppuska eredeti, 1931-es idomszereit és szerkezeti rajzait, s némi módosításokat eszközöltetett rajtuk. Ez a művelet jobban elhúzódott a vártnál, úgy, hogy a megrendelő 3. a. osztály kezdetben az első 700 db, majd az egész sorozat gyártását is még az eredeti változtatás nélküli formában kényszerült engedélyezni. A gyártás és a fegyverek átadása 1940 augusztusában fejeződött be. A géppuskákat ekkor még 4500 P-ös áron számlázták.⁴² A gyártás havonkénti alakulását tekintve, az a különösen kis kezdeti tételek mellett mindössze négy hónapban haladta meg a 100 db-ot. (1939. XII. 118 db, 1940. I. 112 db, V. 108 db, VI. 102 db). Az 1939-es év végéig még csak 424 géppuska került átadásra.⁴³ Az időközben esedékessé vált hadrendbővítés követelményeként 1939 decemberében újabb 500 db 7/31 M. géppuskát rendelt a HM, változatlan 4500 P-ös egységárban. Ennek a szállítását azonban csak 1941 február és októbere között volt esedékes bonyolítani havi 50–70 db-os tételekben. A szükséges típusmódosításokat azonban még ekkor sem végezték el az illetékesek, mivel még ez az újabb megrendelés is úgy intézkedett, hogy 240 db-ot változatlan formában fogadnak el. A gyár a megrendelést a vállalt határidő szerint teljesítette.⁴⁴ Ezt követően leszállították azt a 30 db géppuskát is, amit pótlólag még 1941 februárjában rendelt meg a HM.⁴⁵ A termelés számbavételénél nem hagyható figyelmen kívül, hogy a fegyverek szakasz- és rajfelszereléssel, illetve pótalkatrészekkel, pótló- és gyakorló csövekkel együtt kerültek gyártásra.

Az 1941-es évben nem kapott újabb géppuska megrendelést a Fegyvergyár. A Schwarzlose gyártás pedig nem volt bér munkába adható a német hadseregnek, mivel az amúgy is elavult fegyver ott nem volt használatban. Így a kívánságra felfuttatott kapacitás már az év utolsó két hónapjában teljes egészében kihasználatlanná vált. Ebben azonban nemcsak a hadrend telítettsége, hanem az is közrejátszott, hogy a vezérkar géppuska típusváltást javasolt. Már meg is történt a kapcsolatfelvétel a német illetékesekkel az ott is újnak számító 42 M. géppuska gyártási jogának átadása érdekében. A német fél abban a reményben, hogy az így keletkező lehetőséget majd

41 HL HM Eln. 3.a. 1939/12180.

42 OL Z 1085 – 44 – 42.

43 Uo.

44 Uo.

45 OL Z 1085 – 45 – 42.

kihasználhatja, készségesnek mutatkozott. A vezérkar az egységes, géppuskaként és golyószóróként egyaránt használható fegyverrel nemcsak a régi Schwarzlose-kat, de belátható időn belül a 31 M. golyószórókat is fel akarta váltani.

Az 1942-ben bekövetkező események a stagnáló géppuskagyártást is kimozdították a holtpontról. A 2. magyar hadsereg felszerelésével előállott hiányok pótlására 1942 áprilisában 250 db 7/31 M. géppuskát rendelt meg a HM, ekkor már 4.725,- P ártan, amit az év novembere és 1943 februárja között rendben szállítottak is.⁴⁶ Az ezt követő, 1942 decemberi fegyvermegrendelések a géppuskagyártást is érintették. A 42 M. géppuska bevezetésének várható elhúzóda folytán 1.600 db 7/31 M. géppuskát rendeltek meg a szokásos felszerelésekkel és pótalkatrészekkel együtt.⁴⁷ Figyelembe vették a tervezett Mauser töltényre való átállás követelményeit is. Így az 1.600 géppuskából 500-at rendeltek a peremes töltényt tüzelő változatban, a következő 1.100 db-ot már az új követelményeknek megfelelően.⁴⁸ Az eredeti határidő szerint 500 db-ot 1943 novemberéig, míg az egész mennyiséget havi 150–150 db-os gyártással – tehát még a gyártástól korábban megkívánt kapacitás alatt – 1944 május végéig kellett szállítani.⁴⁹ A MÁVAG acélszállításainak késése folytán azonban ez sem volt betartható. A Fegyvergyár júliusban – ezideig 75 db-ot szállítottak – már határidőmódosítást kért és kapott. E szerint az év végéig csak 550 géppuska szállítását tartották kivitelezhetőnek, az egész sorozatot, megfelelő anyagszállítások biztosítása esetén csak 1944 szeptemberére ígérték.⁵⁰ Azonban az új megállapodás is túl optimistának bizonyult, mert 1943 végéig csak 368 géppuskát sikerült átadni. A gyár a durván egy hónapos elmaradás betudtával új határidő kijelölést kért.⁵¹ A nehézségeken azonban a Honvédelmi Minisztérium sem tudott úrrá lenni, ugyanis az 1944 májusáig folyó gyártás keretében mindössze csak 368 géppuskát adtak át.⁵² A gyárat július 2-án ért bombatámadás a géppuskagyártás végére is pontot tett. De, nem kevésbé érzékeny veszteség érte a hadsereget az alkatrészek, gyakorlócsövek gyártásában bekövetkezett kiesés révén is. Az elkészült géppuskák minden valószínűség szerint az eredeti, peremes változatban készültek, azonban nincs kizárva, hogy 1944 tavaszán kis mennyiségben már Mauser kivitelben is. (Ez a forrásokból megállapíthatatlan.)

A folyamatban levő géppuskagyártás mindazonáltal 1943 nyarán még nem volt égető kérdés a vezetés számára. A vezérkari főnökség kérésére a minisztérium 3.a. osztálya ugyanis 1942 szeptemberében kimutatta, hogy egyelőre elegendő géppuska áll rendelkezésre, hiszen a 2.958 kell álladékkal szemben 3.525 db van. A felesleges tehát 567 db. A géppuskák közül azonban 983 db különböző típusú és eredetű, úgynevezett „zsákmányból” származó Mauser típusú volt. Ezeket a fegyvereket csak

46 Uo.

47 OL Z 1085 – 45 – 42. – HL HM Eln. 3.a. 1942/53244.

48 OL Z 1085 – 45 – 42. – HL Eln. Vkf. 1. 1943/5605. – HM Eln. 3.a. 1943/51565.

49 OL Z 1085 – 45 – 42.

50 HL HM Eln. 3.a. 1943/45393. OL Z 1085 – 45 – 42.

51 OL Z 1085 – 55 – 45.

52 OL Z 1085 – 45 – 42.

hátszági alakulatoknál tartották beállíthatóknak. Az új „Szabolcs” hadrend golyószó- és géppuskaszükségletét pedig már az egységes 42 M. géppuskával szándékoztak folyamatosan kielégíteni.⁵³

A Honvédelmi Minisztérium 1942. október 30-án 6 millió RM-ért (10 millió P) megvásárolta a 42 M. nagy tűzgyorsaságú (1550/m/sec) géppuska gyártási jogát.⁵⁴ E valóban modern fegyver gyártásának mielőbbi megkezdése érdekében a minisztérium és a Fegyvergyár igyekezett mindent megtenni. A vezérkar főnöke 1943 februári berlini látogatása során sürgette a gyártáshoz szükséges rajzok, illetve idomszerek, szerszámgépek stb. mielőbbi átadását és szállítását.⁵⁵ Az első rajzok 1943 februárjában meg is érkeztek a Fegyvergyárba, melyet kértek, hogy a gyorsítás érdekében is társvállalkozóként lehetőleg a Danuviát is vonja be a gyártási előkészületekbe.⁵⁶ Áprilisban a Fegyvergyár szakértői Berlinbe utaztak, hogy megtekintsék a 42 M. géppuska gyártását, tapasztalatokat szerezzenek, s tárgyaljanak a sajtóláshoz és forgácsoláshoz szükséges gépek megvásárlásáról. Kétségtelenné vált, hogy a tokhoz szükséges különleges elektroacél beszerzése is csak német import útján, vagy az előállítására vállalkozó magyar cég költségigényes felkészülése, szakembereinek németországi kiképzése révén oldható meg. Növelte a gondokat, hogy a géppuska nagy csőelhasználódása következtében fegyverenként legalább hat cső gyártását kellett tervbe venni, ami szükségessé tette a csőgyártó kapacitás jelentős megnövelését. A kiküldöttek mindenesetre igyekeztek megnyugtató képet adni: „Tanulmányútunk során megnyugtató kijelentéseket kaptunk az egyes német cégektől, hogy a művelettervek az egyes alkatrészek gyártására megvannak, ugyancsak készen vannak a készülékek, szerszámok és idomszerek rajzai is.”⁵⁷ Azonban a dolgok kedvező alakulása esetén is a felkészülés és a gyártás megindítása egy év alatt úgy volt megvalósítható, ha a megrendelt szerszámgépek időben megérkeznek, s az egyes sajtolt alkatrészeket egyelőre Németországból szállítják, a forgácsolt alkatrészeket pedig megosztva készítik a Danuviával, s a gyártásba alvállalkozóként más üzemek is belefolytak.⁵⁸

A felkészülés az egyre nehezedő körülmények között természetesen elhúzódott. A német cégek nem tudtak eleget tenni vállalt kötelezettségeiknek. Így, a HM csak 1944. május 27-én tartotta érdemesnek kiadni a megrendelést a Fegyvergyárnak 6.500 db 42 M. géppuskáról, amit a gyár június 29-én vissza is igazolt. Csak ekkor tartották megfelelőnek és reményt keltőnek a felkészülés fokát, s nagyobb támogatást reméltek a gyártásban érdekelt német hadseregtől. A szállításnak így is csak 1945 januárjában kellett volna megindulnia havonta 500 db-os tételekben.⁵⁹ A három nap-

53 HL Eln. Vkf. 1. 1943/5605.

54 HL HM Eln. 3.a. 1943/40536.

55 HL HM III. Csfség. 1943/10742. M.

56 HL HM Eln. 3.a. 1943/12591.

57 OL Z 1085 - 45 - 42.

58 Uo.

59 OL Z 1085 - 46 - 42.

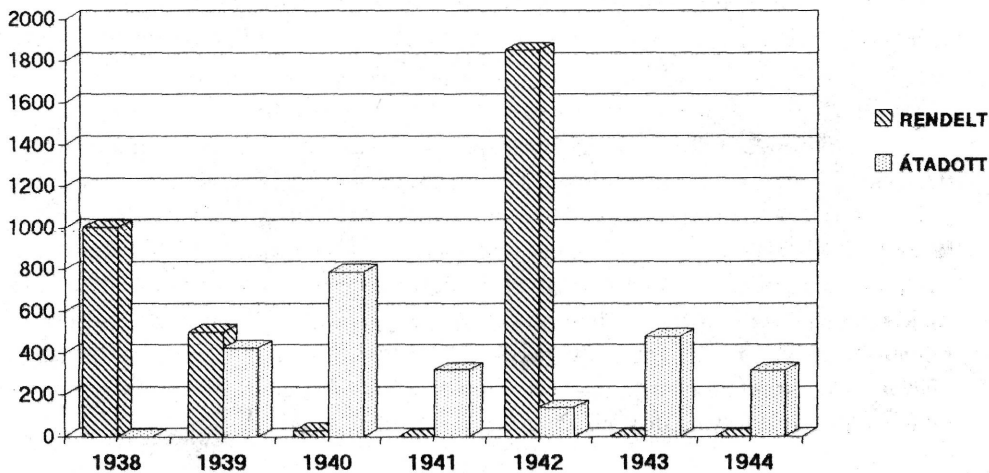
pal később bekövetkezett bombatámadás alapjaiban törte keresztül a felkészülést. A megrendelés egyszerűen mindenkorra teljesíthetetlené vált.

Mivel a 42 M. géppuska gyártása akadályokkal küszködött, az 1944-ben fellépő hiányokat részben a Németországból még 1943 nyarán megrendelt és eredetileg a „Szabolcs” hadrendben felhasználandó 34 M. Mauser géppuskával akarták áthidalni.⁶⁰ A megrendelt 1000 db-ból 1943 novemberében 200, 1944 januárjában majd márciusban 100–100 db-ot szállított is a Borsig cég.⁶¹

A 7/31 M. géppuska gyártásának alakulása

Év	Megrendelve	Átadva
1938	1.000	–
1939	500	424
1940	30	788
1941	–	318
1942	1.850	138
1943	–	480
1944	–	316
Összesen:	3.380	2.464

7 / 31 M. géppuska

⁶⁰ HL HM Eln. 3.a. 1943/76885.

⁶¹ Uo.

A 31 M. golyószóró

A honvédségben 1931-ben rendszeresítették a svájci eredetű Stange golyószórót. Gyártásával a Danuviát bízták meg, amely 1938 előtt már több ezer darabot gyártott is belőle. A bevált fegyver gyártása az új hadseregfejlesztési program keretében akadálytalanul folytatódhatott. A szükségletet a hadvezetés csak 1938 őszére tudta kialakítani, így a Danuvia csak ezt követően kaphatta meg az első golyószóró megrendelést. Már júliusban ajánlatot kértek a gyártól, azonban ekkor még csak 344 db golyószóróról és a hozzá tartozó felszerelési cikkekről. A megrendelés feltételül szabták, hogy a gyár meglévő havi 240 db havi kapacitását növelje 300-ra, valamint szerezz be és tartsa raktáron 1.000 db golyószóró félkészre gyártott anyagát, ily módon áthidalhatóak legyenek egy a jövőben bármikor szükségessé váló gyors gyártás késleltető tényezői. Elsősorban ide sorolható a Danuvia alvállalkozóinak több hónapos vállalási határideje.⁶² Az események alakulása következtében felgyorsult hadrendfejlesztés azonban megnövelte a golyószórógyártással szembeni igényeket is. A minisztérium már nem elégedett meg korábbi elképzelésével. 1939 őszétől már havi 600-ban határozta meg a gyártással szembeni elvárásait.⁶³ A Danuvia erre csak a várható megrendelések ismeretében és a gépbeszerzési lehetőségek függvényében mutatott hajlandóságot. A hosszan elnyúló tárgyalásokat követően végre 1939 januárjában a gyár által kalkulált 1.026,- P-ös egységárban megrendelt 3.500 db, majd az ezt az új hadrendi igényként kiegészítő 300 db golyószóró 1940 júniusáig történő gyártása igazolni látszott a fejlesztés szükségességét.⁶⁴ A megrendelések a kapacitás igénybevételel alaposan megnövelő nagymennyiségű tartalékalkatrész, továbbá 83.000 tár, 25.000 töltényrakasz és 2.200 db új, 1938-ban rendszeresített golyószóró nehézállvány gyártását is magukban foglalták. Az alvállalkozóknál folyó fél éves előkészítő munkálatokat követően, bár határidő módosításokkal és csúszásokkal ugyan, de a Danuvia 1940 július végéig eleget tett a megnövekedett feladatnak. Az 1.000 db golyószóró félkészgyártmányai is tárolásra kerültek.⁶⁵

Ezt követően a felfuttatott gyártás szinten tartásának igénye újabb megrendeléseket kívánt. Óhatatlanul felmerült a hogyan kérdése. A Danuvia már 1939 őszén puhatolózott a katonai vezetés szándékai felől, felvetve, hogy már most folyamatba teendő 7–9 hónapos előkészületre van szüksége ahhoz, ha 1940 júliusában zökkenőmentesen akarnak kapcsolódni a folyó gyártáshoz. Ellenkező esetben ugyanis csak nagy idővesztéssel lehet ismét az elért szintre felfuttatni a termelést. A minisztérium 3.a. osztálya ezért gyors döntést kért további 1.200 db golyószórónak a „Huba I–A.” keretében, a tartalékok hiányának pótlása céljából történő megrendeléséről, hogy a folyamatos gyártás még fenntartható legyen.⁶⁶

62 HL HM Eln. 3.a. 1941/3537. (HM Eln. 3.a. 1938/16903.)

63 HL HM Eln. 3.a. 1939/16519. (HM Eln. 3.a. 1939/18567.)

64 HL HM Eln. 3.a. 1939/15430. és HM Eln. 3.a. 1940/17315. A 300 db golyószórót 150, 100 és 50 db-os megoszlásban rendelte meg a HM.

65 Uo.

66 HL HM Eln. 3.a. 1939/15430. (HM Eln. 3.a. 1939/46815.)

A vezetés egyetértett a javaslattal, azonban a különböző szintű fórumokat megjárva, a megrendelésre változatlan 1026,- P árban a szükséges kísérő cikkekkel együtt – köztük 60.000 tár, 18.000 töltényrakasz, 1.200 gyakorló cső stb. – így is csak 1940 januárjában került sor. A folyamatos termelés megszakadt, mert a felkészülési időt figyelembe véve a golyószórók szállítása csak októberben vehette kezdetét, a kísérő cikkeké még később.⁶⁷

A figyelem ugyanekkor a németországi szállítási lehetőségek felé is fordult. A Danuvia berlini tárgyalásai eredménnyel bíztattak. A katonai vezetés hozzájárulását adta az 1940 júniusi bejelentésükben foglaltakhoz, miszerint a német hadsereg szándékában áll 3.600 Stange golyószóró megrendelése, amit 1941. január 1-jétől havi 600-as tételekben kér majd szállítani. A későbbiek során nem kizárt újabb rendelés és havi 1.000 db-os termelés sem. Ez a magyar rendeléseket nem fogja befolyásolni, mert a nyersanyag nagy részét, főként az ötvözőanyagokat, a német kormány szállítja. Sőt, a kellő kapacitás elősegítésére még 52 szerszámgépet is felajánl: „Az üzem foglalkoztatottságán kívül igen nagy előnyt jelent a Danuvia kapacitásának a mi részünkről költségmentes növekedése.”⁶⁸ A kedvező feltételű és sikerrel bíztató tárgyalások végül mégsem vezettek eredményre. A rendelkezésre álló dokumentumokból nem hámozható ki bizonyossággal, hogy miért nem. A leginkább valószínűsíthető ok, hogy a német illetékesek végül úgy ítélték meg, hogy a német hadseregben ezideig nem rendszeresített, kakukk fiókaként szereplő nem Mauser rendszerű fegyver megjelenése és utánpótlásának, lőszerének biztosítása csak fölös gondokat okozhat.

A sikertelen próbálkozást követően csak átmenetileg oldódott a Danuvia gondja azzal, hogy 1940 novemberében a „Hegyi hitel” keretében rövid határidejű, 1941 júliusi szállítással, 500 golyószóróra kapott megrendelést.⁶⁹ Nem változtatott a helyzeten, hogy ezt az induló „Huba II.” terhére 1941 januárjában még csekély 50 db-bal kiegészítették.⁷⁰ A rendeléseket a gyár már három hónappal a kitűzött határidő előtt, április végéig teljesítette is.⁷¹ Ezt csak az tette lehetővé, hogy engedélyt kaptak az 1938 óta tárolt félkészgyártmányok 50%-ának felhasználására.⁷² Egyben kötelezettséget is vállaltak az így felhasznált anyag azonnali pótlására. A Danuvia vezetése azonban nem számított rá, hogy fél éven belül újabb golyószóró megrendelést kap, ezért nem sietett ennek eleget tenni. Csak 1941 februárjában adott rendelést a Magyar Acélárugyárnak a felhasznált tartalék zárakhoz szükséges kovácsolt darabok szállítására. Az acélárugyár váratlanul közölte, a legnagyobb igyekezete ellenére csak október közepére tud eleget tenni a megbízásnak, mert partnerét az ózdi vasművet a nikkal hiány késlelteti az alapanyag szállításban.⁷³ E késedelem miatt keletkezett

67 HL HM Eln. 3.a. 1939/58565.

68 HL Eln. Vkf. 1. 1940/4025.

69 HL HM Eln. 3.a. 1940/114781.

70 HL HM Eln. 3.a. 1941/4102.

71 HL HM Eln. 3.a. 1941/4973. (Eln. 3.a. 1941/54194.)

72 Uo.

73 Uo.

zavar csak akkor jutott a minisztérium tudomására, amikor az erdélyi hadrendfejlesztési szükségletek céljára 1941. március 19-én váratlanul 1.800 db golyószóró megrendelést adott a Danuviának, havi 300-as, már szeptembertől esedékes szállítással.⁷⁴ A megrendelő rosszállással vette tudomásul a Danuvia mulasztását, a késedelmes anyagrendelés miatti idővesztéséget. A csekély készletre (124 db) való tekintettel az anyagi csoportfőnökség semmiképp sem tudta respektálni a gyár kérését, hogy a partnerek hibájából hosszadalmassá vált előkészületek miatt csak januárban kezdhesse meg a szállítást. A késedelemért a Danuviát tette felelőssé, és ragaszkodott az eredeti időponthoz. Végülis, mivel a félgyártmányok szállításának sürgetése eredménytelennek bizonyult, áthidaló megoldásként engedélyt adott a gyárnak a raktáron levő félkészanyag második 50%-ának felhasználására is. Így lehetővé vált, hogy az, az 1941-es év végéig 500 golyószórót gyártson, illetve szállítson le.⁷⁵ Az alvállalkozók novembertől meginduló szállításai aztán lehetővé tették, hogy 1942 május végéig a hátralék szállítására is sor kerüljön.⁷⁶

Az 1942 decemberi nagyszabású hadianyag rendelések keretében sor került jelentős mennyiségű golyószóróra is. Ekkor már 1372, – P-ös egységárban 3.400 db került megrendelésre, természetesen megfelelő mennyiségű kísérő cikkel együtt. Figyelembe véve az anyagellátás terén mutatkozó nehezedő körülményeket, és a hadrendi szükséglet alakulását, többszöri módosítás után végülis 1943 novemberében és decemberében 500–500, 1944 áprilisában 500, októbertől–decemberig pedig 1.500 db golyószóró szállításában egyeztek meg. A fennmaradó 400 db csak 1945-ben lett volna esedékes. Az összmenyiségből csak 1.000 db a hagyományos, a többi már Mauser kivitelben volt szállítandó.⁷⁷ Ezt a megrendelést 1943 őszén még 183 db-bal kiegészítették.⁷⁸ Több megrendelésre már nem került sor, hiszen az 1944 őszén életbe lépő új hadrendben a tervezett egységes géppuska már fokozatosan átvette volna a 31 M. golyószóró szerepét. Ezt figyelembe véve már az 1944 őszi és 1945 tavaszi szállítások is csak azzal indokolhatóak, hogy a vezetés eleve számításba vette az egységes géppuska gyártásának várható nehézségeit. Meglehetősen késéssel ugyan, de a Danuvia 1944. február végéig átadott összesen 1.000 golyószórót, s március–április folyamán még 500, immár Mauser kivitelű fegyvert is.⁷⁹ Az év végén esedékes golyószórók gyártására már csak töredékeiben került sor. Ennek eredménye, hogy 1945 tavaszán még 283 különböző készülségi fokon álló golyószórót, valamint alkatrészeket találtak a Danuvia raktáraiban.⁸⁰ Megjegyzendő, hogy júniusban a németekkel folytatott fegyveregységesítő, s a közös hadianyaggyártás feladatait meghatározó tárgyalásokon elvetették a golyószóró további gyártását.

74 Uo.

75 Uo.

76 Uo.

77 HL HM Eln. 3.a. 1942/11025. (Eln. 3.a. 1943/48827.)

78 Uo.

79 HL HM Eln. 3.a. 1943/45900.

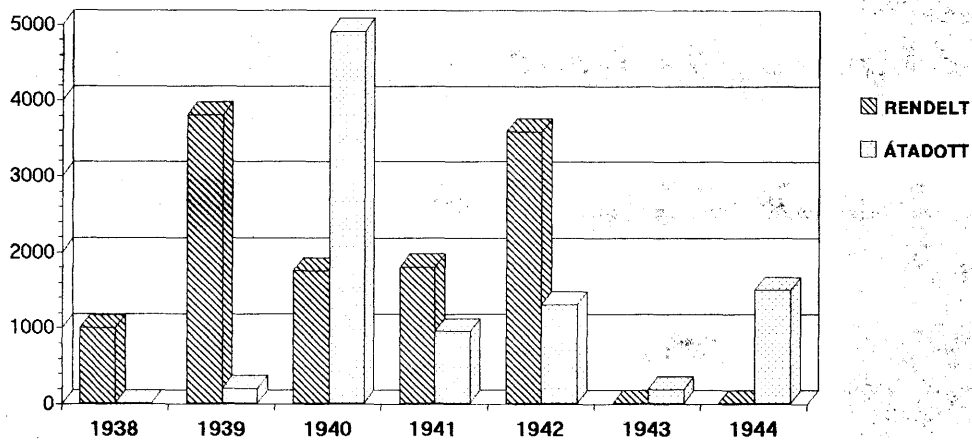
80 OL Z 472 – 8.

A 31 M. golyószóró gyártásának alakulása

Év	Megrendelve	Átadva
1938	1000*	-
1939	3800	200
1940	1750	4900
1941	1800	950
1942	3583	1300
1943	-	183
1944	-	1500
Összesen:	11933	9033

*Félkész állapotban került raktározásra és 1940-1941-ben felhasználásra.

31 M .golyószóró

A 36 M. nehézpuska

A 36 M. nehézpuska, mint az alegységek egyik fő páncéltörő és pontlövő eszköze, bevált fegyvernek számított a honvédségben. A Solothurn licencű fegyvert, annak 1936-os bevezetését követően, a Danuvia gyártotta, bár a gyár maga is kísérletezett egy 20 mm-es nehézgéppuska előállításával. A fegyver licencét a HM a Fegyvergyárnak is átadta ugyan, azonban az éppen a saját kísérletei folytán is az e téren felkészültebb Danuviának engedte át a gyártást.

A hadseregfejlesztési program meghozta a Danuvia számára az újabb nehézpuska megrendelést is, vele együtt a minisztérium azon óhaját, hogy a meglévő 30 db gyártási kapacitásokat záros határidőn belül növeljék 45-re.⁸¹ A kérésnek a gyár vezetése vonakodott eleget tenni, mivel úgy ítélte meg, hogy ily mérvű kapacitás kihasználtsága a jövőben nem tekinthető biztosítottnak. A minisztériumi kívánalmakat alátámasztani látszott, hogy a gyalogság és lovasság mellett megrendelőként jelentkezett a páncéljárműgyártás is. A HTI javaslatára ugyanis a vezérkar 1938. szeptember 8-án olyan döntést hozott, hogy a gyártásra kerülő „Toldi” harckocsikba és a „Csaba” páncélgépkocsikba a rendelkezésre álló és minden változtatás nélkül beépíthető 36 M. nehézpuska kerüljön.⁸² A gyár részéről megnyilatkozó óvatosságot igazolta, hogy az 1938 nyarán folyó tárgyalások eredményeként csak 169 db nehézpuskát szándékozott a HM megrendelni, 1939 májusi szállítási határidővel. A gyár által ajánlott egységár 5500,- P volt, amit a megrendelő sokallott. A megrendelést kiegészítette, hogy a fenti kapacitás növelése mellett feltételül szabták 195 db nehézpuska félgyártmányainak beszerzését és tárolását.⁸³ A szükséglet időközbeni megnövekedése eredményeként a megrendelést augusztusban már 300 db nehézpuskáról adták ki, amit csakhamar 19 db-bal ki is egészítettek. Az alkudozások és a nagyobb darabszám eredményeként az egységárat 4980,- P-ben szabták meg. A megrendelés megfelelő számú raj- és szakasz felszerelés, tár és alkatrész készlet gyártását is előíranyozta. A szállítási határidőt, megfelelő felkészülési időt figyelembe véve, az 1939 augusztus–decemberi időszakban határozták meg, meglehetősen nagy, havi 60 db-os tételekben. Ez a havi mennyiség és határidő a hosszú felkészülési időt tekintve, amit az alvállalkozók – MÁVAG, Magyar Acélárugyár stb. – bevonása és velük a félkészgyártmányok legyártatása tett szükségessé, elfogadható is volt. Ugyanekkor a HM engedve a gyár óhajának már megelégedett a havi 30 db-os kapacitás fenntartásával is.⁸⁴

A nehézpuska-megrendelést a páncéljárműgyártás igényeinek figyelembe vételével 1939 márciusában 100 db-bal kiegészítették. A megnövelt mennyiséget is 1939 végéig kellett volna szállítani, amit azonban a gyár a felkészülés elhúzódása okán

81 HL HM Eln. III. Csfség. 1939/18567.

82 HL Eln. Vkf. 1. 1938/3126. és HM Eln. 3.b. 1938/39373. Az első páncéljármű-megrendelés keretében 80 db „Toldi” könnyű harckocsi és 61 db „Csaba” páncélgépkocsi került legyártásra.

83 HL HM Eln. 3.a. 1941/3537. (HM Eln. 3.a. 1938/16903.)

84 Uo.

áron vállalt megrendelést 1941 végéig szállította a gyár.⁹⁰ A novemberben érkezett 10 db-os kiegészítő rendelést 1941 januárjában adta át a Danuvia.⁹¹

A Fegyvergyár nehézpuska kapacitása kiépítése iránti nehezen indokolható igény vezette a katonai vezetést, amikor 1940 júliusában nem a Danuviánál, hanem a vonakodó Fegyvergyárnál rendelt meg további 100 db nehézpuskát, méghozzá a Danuvia által kalkulált árnál magasabb, 5600,- P árban.⁹² A gyár a felkészülés költségeire és a kis szériára hivatkozott. A HM szándékát igazolta, hogy hosszú felkészülési időt hagyva, a szállítást csak 1941 szeptemberétől a következő év márciusával bezárólag kérte. Sőt, miután a Fegyvergyár, mely ódzkodott a számára csak fölös nehézségeket és bizonytalan megtérülésű költségeket jelentő új cikk gyártásának bevezetésétől, s különböző kifogásokkal igyekezett elodáznai a gyártás megkezdését, 1942 elején új határidőt is kapott, amely szerint csak 1943-ban kellett megkezdenie a szállítást.⁹³ Változatlanul a felkészülési nehézségeket s az anyagellátási zavarokat hozta fel a Fegyvergyár vezetése a még mindig csak a gyártás megindításának lehetőségeiről tárgyaló sokadik, immár 1943. július 23-án sorra kerülő értekezleten is. Ekkor 1943. novemberben szabták meg az ominózus 100 nehézpuska átadásának határidejét. Ehhez csatlakozott volna 1944 februári fejezéssel az a 150 db nehézpuska is, amit a halmozódó akadályokat figyelmen kívül hagyva, még 1941. október 2-án rendelt meg a minisztérium a Fegyvergyártól.⁹⁴ Az 1943 novemberi és 1944 januári jegyzőkönyvek szerint a makacsul kitartó katonák az immár 250 db nehézpuska 1944 végéig történő szállításába is hajlandó voltak beleegyezni.⁹⁵ Annál feltűnőbb a ragaszkodásuk, mivel időközben már lemondtak a további nehézpuska rendelésekről. A Danuviánál stornírozták legutolsó megrendelésüket. Az sem térítette el őket, hogy a Fegyvergyár, szabadulni akarva terhes kötelezettsége alól, felajánlotta, hogy a nehézpuska megrendelések stornírozása esetén a gránátvetők termelését havi 50, illetve 100 darabbal növeli. Ez esetben is csak a gyártás határidejének kitolásába lettek volna hajlandóak beleegyezni.⁹⁶ Az állandó halasztást szenvedő fegyvergyári előkészületek eredményeként azonban csekély mennyiségű alkatrész mégis elkészülhetett, mert lehetővé vált, hogy az első százas szériából 1944 júliusában, még a gyárat ért bombázás előtti időszakból, leszállítsanak 8 db elkészült nehézpuskát, immár 7900,- P árban.⁹⁷ A gyár egy már 1947-ben készített felmérése szerint, 12 nehézpuskát adtak át 1944-ben, s mintegy 36 fegyverre való alkatrész maradt a raktárban.⁹⁸

90 HL HM Eln. 3.a. 1940/16079.

110 db „Toldi” könnyű harcokosi és 32 db „Csaba” páncélgépkocsi részére volt szükség nehézpuskákra.

91 HL HM Eln. 3.a. 1941/4102.

92 OL Z 1085 – 45 – 42.

93 Uo.

94 HL HM Eln. 3.a. 1943/45939.

95 OL Z 1085 – 45 – 42.

96 Uo.

97 HL Hadianyaggyártás Hadbiztossága 1944/13815.

98 OL Z 1085 – 43 – 39.

A nehézpuskagyártás tehát gyakorlatilag a Danuvia kiváltsága maradt. Az „Erdélyi” hitel szükséglete 1941. március 19-én biztosította a folyamatosságát egy különben csekély 50 darabos megrendeléssel, amit igen gyorsan, már szeptember végéig teljesítettek is.⁹⁹ Jelentős tétel volt viszont a „Huba III.” hadrendhez szükséges 820 db nehézpuska, amiből 670-et teljes szakasz- és rajfelszereléssel és pótalkatrészekkel együtt 1941. október 2-án a Danuviánál rendelt meg a HM. Az egységár ekkor még változatlanul 4980,- P volt.¹⁰⁰ A szükséges előmunkálatokat követően 480 db-ot 1942 április-június folyamán, míg 190-et csak 1943-ban két tételben kellett szállítani a tervezett hadrendfejlesztési szükségleteknek megfelelően.¹⁰¹

1942. június 1-ig csak 100 db nehézpuskát szállított a Danuvia. Ekkor engedélyt kapott, hogy novembertől havi 100-as tételekben folytassa a fegyverek átadását.¹⁰² Ebből újabb kényszerű engedmények révén 1942 decemberében csak 94 db realizálódott, s a következő év július végéig vált esedékessé a teljes gyártás befejezése.¹⁰³ Mindezek oka, az időben – 1941. szeptember – megrendelt nyersanyagok és félgyártmányok késése volt. A Magyar Vagon a kovácsolt darabok (záruk) teljes szállítását május végére ígérte, amit azonban csak kismértékben teljesített. A labdát a Rimamurányi Vasgyárnak dobta tovább, amelyik nem szállította kellő mennyiségben és időben a szükséges acél alapanyagot. A november–decemberi gyártáshoz szükséges kovácsolt anyagok ugyan időben beérkeztek a Danuviába, akkor azonban a Hubert és Siegmund cég jelentett akadályt. Az általuk gyártott alkatrészek késését a szénacél szerszámok silányságával és gyakori törésével indokolta. Közben más, a gyártást akadályozó tényező is támadt. Korábban átadott 330 nehézpuskával kapcsolatban is érkeztek panaszok. Kideríthetetlen kovácsolási vagy hőkezelési hibákból kifolyólag a zárrészek nagymértékben eltörték. A Danuviát hátráltatta a további gyártásban ezeknek utólagos – 1942. március és október közötti – legyártása is.¹⁰⁴ A nehézségek közepette is végül az 1943. év végére sikerült befejezni a gyártást.¹⁰⁵

A fenti akadályok közepette nehezen érthető a katonai vezetésnek a fegyvergyári nehézpuskagyártás melletti – az előzőekben már érintett – makacs kitartása, a korábbi teljesíthetetlen megrendelés 150 db-bal történő megtoldása.

Az 1942-es évben még két újabb nehézpuska megrendelést kapott a Danuvia. Júliusban, 1943. év végi szállítással 51 db-ot rendelt a HM, immár felemelt 5577,- P-s árbán. Ennek a gyár maradéktalanul és határidőre eleget is tett.¹⁰⁶ A már a veszteségeket is pótló 1942 decemberi fegyverrendelések keretében 220 db nehézpuska megrendelésére is sor került. Ezt csatlakoztatva a folyó gyártáshoz 1943

99 HL HM Eln. 3.a. 1941/4973.

100 HL HM Eln. 3-a- 1941/51013.

101 HL HM Eln. 3.a. 1943/7871.

1943. I–III. 50 db, X–XII. 140 db nehézpuska szállítási határideje.

102 HL HM Eln. 3.a. 1942/467924.

103 HL HM Eln. 3.a. 1943/77985. (Eln. 3.a. 1942/74533.)

104 Uo.

105 HL HM Eln. 3.a. 1943/45900.

106 HL Hadianyaggyártás Hadbiztossága 1944/160.

decemberétől 1944 márciusáig kellett teljesíteni.¹⁰⁷ Egy 1943 augusztusi jegyzőkönyv szerint azonban a Danuvia engedélyt kért és kapott, hogy a nehezedő helyzetre való tekintettel a szállítást csak 1944 áprilisától realizálhassa.¹⁰⁸ Későbbi jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1944 februárjától-ápriliséig 160 szállítása meg is történt, azonban a hátralevő 60 db átadására közös megegyezés szerint csak augusztusban tartott igényt a HM. Ez utóbbi megtörténtéről ugyan nem állnak adatok rendelkezésére, azonban nagy biztonsággal valószínűsíthető.¹⁰⁹

A 2. magyar hadsereg veszteségeinek pótlására 1943 májusában még újabb 120 db nehézpuska megrendelését tervezték. Ennek kiadása azonban már stornírozásra került.¹¹⁰ Szeptemberben ugyanis olyan döntés született, hogy tekintettel a nehézpuska időközbeni elavult fegyverré válására, a folyó gyártás kifizetését már további megrendelés nem követi. Az így felszabaduló kapacitást más fegyverek gyártására kell átállítani.¹¹¹

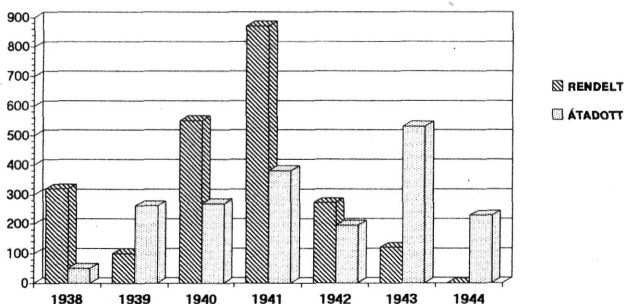
A 36 M. nehézpuska gyártásának alakulása

Év	Megrendelve	Átadva
1938	319	50*
1939	100	261
1940	550	268
1941	870	380
1942	271	194
1943	120	530
1944	–	228**
Összesen:	2230	1911

*A megrendelés még 1938 előtt, az „Előd” program keretében történt meg.

**A Fegyvergyár által átadott nehézpuskák közül csak a honvédség dokumentálta 8 db-ot vettük figyelembe.

36M. nehézpuska

107 HL HM Eln. 3.a. 1942/56442.

108 HL HM Eln. 3.a. 1943/48827.

109 HL HM Eln. 3.a. 1943/45900.

110 HL HM Eln. 3.a. 1943/31852.

111 HL HM Eln. 3.a. 1943/60411.

Harcokosi- és repülőgéppuskák

34/40 M. harcoksigéppuska

Habár nem a gyalogság fegyverzetét képezte, mégis e fejezet szerves részét képezi azoknak a géppuskáknak a gyártása is, melyek a páncélos csapatok és a légierő szükségletét elégítették ki. A Gebauer Ferenc, a Danuvia főkonstruktoré által már korábban szerkesztett és a gyár által a honvédség részére gyártott géppuskák, illetve azoknak az új követelményeknek megfelelően átszerkesztett változata került rendszeresítésre és gyártásra a hadseregfejlesztés során.

A harcokcsikba és páncélgépkocsikba a vezérkar döntése nyomán a jól bevált és elérhető 34/37 M. táras harcoksigéppuska új hevederes változatát kellett beépíteni. Utasították a Danuviát a fegyver ez új típusának mielőbbi kialakítására.¹¹² Tekintettel azonban arra, hogy a gyár szerint az új átszerkesztett géppuska csak legfeljebb 1940 őszén állhatott rendelkezésre, az első „Toldi” és „Csaba” sorozat járműveiben még a régi ívtáras változat került beépítésre.¹¹³ Az ehhez szükséges 141 db géppuskát még a központi készletben tárolt – minden bizonnyal a végül gyártásra nem került V 4-es harcokcsik számára készült – fegyverekből bocsájtották rendelkezésre.

Ezenközben a HTI közreműködésével folytak az új hevederes géppuska kialakításának munkálatai, s 1940 áprilisában már sor került egy harcokcsiba épített géppuska kipróbálására is.¹¹⁴ Ehhez képest meglehetősen késéssel csak 1940. július 31-én javasolta a HTI a 34/40 M. 8 mm-es hevederadogatású harcokosi géppuska rendszeresítését.¹¹⁵ A késést tovább növelte a gyártási előkészületek elhúzódása. Így a katonai vezetés csalódására még az 1941-ben gyártásra kerülő újabb 110 db „Toldi” és 32 db „Csaba” járművekbe csak változatlanul a régi 34/37 M. táras géppuska kerülhetett. A központi készletből még további 42 db-ot sikerült rendelkezésre bocsájtani, 100 db-ot azonban – ezzel is hátráltatva az új gyártást – 1941 szeptember és december közötti időszakban kellett legyártani. A rendelkezésre álló iratokból nem deríthető ki, hogy a szokásos anyagellátási, koordinációs tényezőkön kívül milyen egyéb okok játszottak közre a feltűnően hosszúra nyúlt felkészülésben, hiszen nem új konstrukcióról, hanem egy bevált fegyver módosításáról volt szó. A HTI, mindenesetre magára vállalva a késedelem ódiumát, 1941 január elején közölte feletteseivel, hogy az időközben már megrendelt 540 db 34/40 M. géppuska gyártását – havi 100 db-ot – a Danuvia csak 1942 januárjától – több mint egy évvel a rendszeresítést követően – tudja megkezdeni. Így a gyárakból amúgy is csak 1942-ben kijövő „Turán” harcokcsikba már az új géppuskák kerülhetnek beszerelésre.¹¹⁶

112 HL HM Eln. 3.a. 1938/48937. Eln. Vkf. 1. 1938/3136.

113 HL Eln. Vkf. 1. 1939/4538. (Eln. Vkf. 1. 1939/4453.)

114 HL HM 3.a. 1940/20739.

115 HL HM HTI 1940/34778.

116 HL HM Eln. 3.a. 1943/1474. (Eln. 3.a. 1940/118622.)

Még el sem kezdődött az első sorozat gyártása, amikor a HM a „Turán” programhoz 1941. október 2-án már meg is rendelt újabb 686 db géppuskát is.¹¹⁷ Az 1942 decemberi „Huba III.” kiegészítő rendelések keretében pedig sor került még további 275, majd 108 db géppuska megrendelésére.¹¹⁸ A fegyverek árát az első két megrendelés során még 3613,- P-ben, míg utóbb már 4667,- P-ben szabták meg.

A gyártás 1942 januárjában végre megkezdődött ugyan, azonban még ekkor is az első sorozatból júliusra csak 100-at ígért a Danuvia, s decemberig a befejezést. Ígéretének megfelelően július 15-én át is adott 50 db-ot, majd 24-én még 47-et. A HTI az első fegyvereket tartóssági próbára bocsájtotta, s 10 pontban foglalta össze észrevételeit azzal a kíváncsisággal, hogy azokat a gyár a legsürgősebben küszöbölje ki. Az ezzel kapcsolatos munkálatok miatti, a gyártási folyamatban bekövetkező részleges leállás, valamint az amúgy is késésben levő németországi szerszámgépek hiánya további késedelemhez vezetett. A következő 96 géppuskát augusztus 15 helyett csak októberben adta át a gyár, s az év végéig is még csak 373 géppuskát vehetett át a KÁB. Az első sorozat gyártását így csak 1943 februárjában, két és fél hónapos késéssel fejezték be.¹¹⁹ A keletkezett késedelem természetesen kihatott a következő, 686 db-ból álló sorozat gyártására is. 1943 júliusában a Danuvia azzal a korántsem szokatlan panasszal fordult a HM 3.a. osztályához, hogy a harcckocsigéppuska, de a nehézpuska és géppisztoly gyártás határidejét sem tudja betartani, mert a Rimamurányi Vasmű az esedékes 22 vagon elektroacél és 75 vagon martinacél nyersanyag kapacitás hiánya miatt még nem szállította az alvállalkozóknak. A 3.a. az Iparügyi Minisztériumnak továbbította a panaszt és sürgős intézkedést kért, mert a fegyverekre a kijelölt határidőre szükség van, különben a most gyártott és gyártás alatt álló harcckocsik felfegyverzése a 37/40 M. hevederes géppuskával nem eszközölhető. Az osztály csak akkor vállalt felelősséget a késedelemért, ha az anyag a gyártó cég rendelkezésére áll. A címzett minisztérium mi mást tehetett, mint ígéretet tett, hogy a szükséges anyagot a Rimamurányi Vasmű július–szeptemberi gyártási keretéből a Danuvia megkapja.¹²⁰ Ilyen körülmények között az egyre nagyobb lemaradás kiküszöbölése pusztán ábrándnak bizonyult. Igen egyenetlen teljesítménnyel, a terv szerinti 100 helyett havi 60 db körüli gyártással, 1943 október közepéig csak 463 géppuskát adott át a gyár. Végül, dacolva a téli hónapokban fokozódó nehézségekkel is, de hajtva a harcckocsigyártási program szükségleteitől, 1944. január 31-ig sikerült befejezni a második sorozat gyártását.¹²¹ Eredetileg még 1943 október–november volt a határideje a még 1942-ben programba vett további 275 harcckocsigéppuska szállításának, azonban arra az egyre nehezedő körülmények között csak 1944 tavaszán került sor. Májusig azonban csak 100 db fegyver átadása történt meg.¹²²

117 HL HM Eln. 3.a. 1941/49457.

118 HL HM Eln. 3.a. 1942/54442.

119 HL HM Eln. 3.a. 1942/74533.

120 HL HM Eln. 3.a. 1942/7206. (Eln. 3.a. 1942/40401.)

121 HL HM Eln. 3.a. 1943/48827. és Eln. 3.a. 1943/45900.

122 Uo.

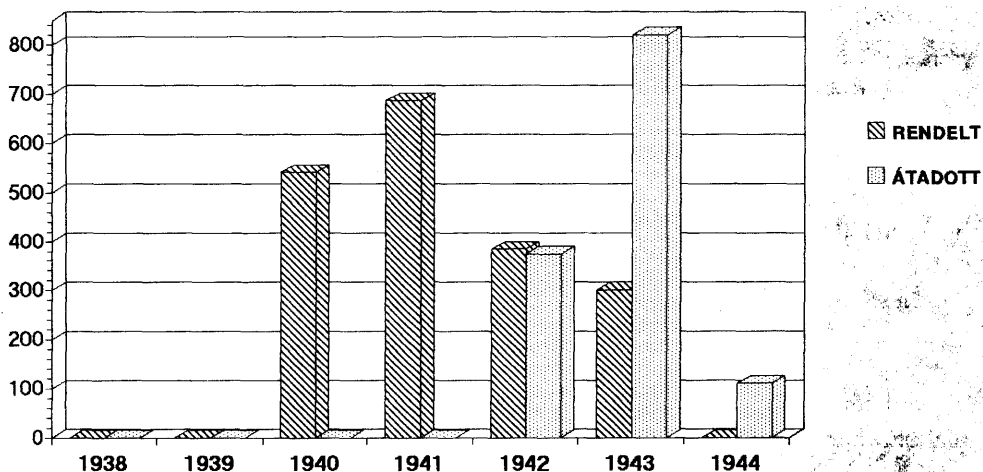
A számításaink szerint összesen átadott 1.326 db harckocsigéppuska maradéktalanul kielégítette a harckocsigyártásnak a tervezett típusmódosítás miatt időlegesen lecsökkent igényeit. A német megszállás után azonban a magyar harckocsigyártás megszűnt, így a meglévő harckocsik átfegyverzésére, illetve az új típus kialakítására vonatkozó elképzelések és tervek is. Az ezeket szolgáló 1942-ben és 1943-ban még megrendelt, de csak 1944 végén szállítandó 108, illetve 300, összesen 408 géppuska gyártására nem került sor.¹²³

A 37/40 M. harckocsigéppuska gyártásának alakulása

Év	Megrendelve	Átadva
1939	141*	–
1940	540+142*	141*
1941	686	142*
1942	283	373
1943	300	820
1944	–	133
Összesen:	1809+283	1326+283*

*34/37 M. ívtáras géppuska.

37/40 M. harckocsi géppuska

123 HL HM Eln. 3.a. 1943/24087. – Eln. 3.a. 1943/48827.

Szerény helyet foglalnak el az 1938-at követően kialakult magyar fegyvergyártásban a repülőfegyverek, holott Gebauer Ferenc révén a Danuviában már korábban kialakították a 12,7 mm-es motorgéppuska prototípusát, s a 8 mm-es megfigyelő géppuskák pedig már használatosak is voltak a magyar légierőben.

Ismerve a légierőnek a megfelelő géptípus és fegyverzete kiválasztása körüli dilemmáit, a Danuvia 1939 márciusában jelentette a HTI-nek, hogy konstruktőreinek egy megfelelőnek látszó, 8 mm-es gázdugattyús, nagy tűzgyorsaságú (1800–2000 lövés/sec.) repülőgéppuskát sikerült szerkeszteniök, s kérte annak kipróbálását.¹²⁴ A Légierő Parancsnoksága és a HTI örömmel üdvözölte a jelentkezést, s rövid próbák után, 1939. július 28-án rendszeresítésre javasolták a fegyvert, mint a vásárlás alatt levő CR 42 gépekre is szóbajöhető nagy tűzgyorsaságú motor, szárny és esetlegesen szóbajöhető légvédelmi géppuskaként. A légierő felszerelési problémáira különböző megoldásokat kereső vezérkari főnökség azonban sürgős szükség ellenére is csak meglehetősen késedelemmel, 1940. március 13-án adta meg beleegyezését.¹²⁵ Ezt követően már felgyorsultak az események, s gyorsan, május 7-én megtörtént a 39 M. 8 mm-es repülőgéppuska rendszeresítése.¹²⁶ Meg sem várva az elhúzódozó vezérkari döntést, a légierő parancsnoksága már 1939. szeptember 14-én felszólította a HM 3.a. osztályát, kérjen árajánlatot 320 géppuskára. Nyolcvan meg nem határozott típusú gépet (CR 42?) kívántak felfegyverezni, gépenként 2-2 géppuskát alkalmazva a légsavaron át azzal szinkronban, illetve szárnygéppuskaként. A Danuvia a megrendelés kiadását követően tizenkét hónapra vállalta volna a sorozatgyártás megkezdését, s csak ezt követő hat hónap múlva a szállítást. Így optimális esetben is a géppuskák csak 1940 végétől kerülhettek volna folyamatosan a gépekbe.¹²⁷ A megrendelést azonban a rendszeresítést követően csak 1940 júniusában – más forrás szerint májusában – adták ki a Danuviának. A géppuska árát 8969,- P-ben határozták meg, amiből csak 6093,- P volt a fegyver ára, 2875,- P a gyártáshoz szükséges befogókészülékek és szerszámok költsége. Ez utóbbi költségtényezőt egy esetleges további megrendelés esetén már nem számították volna be. A korábbi ajánlatnak megfelelően azonban a 320 géppuska szállítását, a felkészülést februártól számítva, 12+6 hónap múltán, 1941 augusztustól ígérték.¹²⁸ A gyártásra azonban már nem került sor. A hosszú előkészületek közben a géppuska felett eljárt az idő. Az 1940-ben gyártani kezdett Héja vadászgépekbe már nem találták alkalmasnak a 8 mm-es kaliberű géppuskát. A HTI munkája is feleslegesnek bizonyult, amely a géppuska légvédelmi iker változatának kialakításán dolgozott, s 1942 augusztusában végre is hajtotta annak csapatpróbáját. A vezérkar úgy foglalt állást, hogy a repülőgépek

124 HL Eln. Vkf. 1. 1939/3225.

125 HL Eln. Vkf. 1. 1939/4354.

126 HL HM Eln. 3.a. 1940/31837.

127 HL HM Eln. 3.a. 1939/47436.

128 HL HM Eln. 3.a. 1941/4294. (Eln. 3.a. 1940/22587.)

páncélzata miatt a 8 mm-es géppuska hatástalan, így gyártása nem időszerű.¹²⁹ Különbösen is a bevezetésre kerülő 42 M. egységes géppuska a szaklégvédelmi feladatokat is el tudja látni. Ilyen előzmények után, 1943. június 30-án született meg a HM végleges döntése: a Danuvia a gyártási előkészületeket szüntesse be. Kárpótlásként a fejlesztésre és gyártásra kapott 1.434.000,- P előlegből 1 milliót megtarthat.¹³⁰

Miközben a 8 mm-es géppuska rendszeresítése és gyártása körül zajlottak az események, a Danuvia 1939. szeptember 4-én Fütterer tábornok, német légügyi attasénak is bemutatta a 8 mm-es nagy tűzgyorsaságú, valamint 12,7 mm-es motorgéppuskáját, s tanulmányozásra rendelkezésre bocsájtotta azok műszaki leírását. A gyár 1940. március 29-én kérte a HM engedélyét, hogy a géppuskáról Németországban is tárgyalásokat kezdhesen és azokat ott is bemutathassa, mert végre német részről érdeklődést tapasztalt. A minisztérium április 2-án megadta a hozzájárulást a németországi tárgyalásokhoz azzal a kikötéssel, hogy ennek során ragaszkodjanak legalább 1000 géppuska magyar gyártásához, s ennek legalább részbeni anyagokkal történő kompenzációjához.

A Danuvia tárgyaló küldöttsége Seibert Sándor vezérigazgató vezetésével 1940. április 19-én érkezett Berlinbe, ahol igen szívélyes fogadtatást tapasztaltak. Maga Udet repülő tábornok is érdeklődésével tüntette ki őket. A tárgyalások is eredménnyel bíztattak. A német fél elsősorban a 8 mm-es géppuska iránt érdeklődött. A gyártási jog megvétele esetén hajlandók lennének 1000 db-ot Magyarországon legyártatni, sőt gépi berendezéseket is szállítani. Érdeklődtek, megrendelés esetén milyen segítségre van szüksége a gyárnak, hogy a 8–10 hónapos felkészülést követően a zökkenőmentes szállítást biztosítani tudja. Végezetül a felek megállapodtak, hogy a további részleteket majd Budapesten tisztázzák, amikor működés közben is megtekintik a fegyvereket. Ekkor kerülhet sor a végső megállapodásra is. A 12,7 mm-es géppuska iránt viszont a németek igen mérsékelt érdeklődést tanúsítottak, ennek ügyét függőben hagyták.¹³¹

A sikerrel biztató tárgyalásoktól fellelkesült gyári vezetők, amint erről a honvédelmi minisztériumbeli partnereiket tájékoztatták, német megrendelés és támogatás esetén a gyártási előkészületek lerövidítését is lehetők tartották. A magyar megrendeléssel együtt összesen 1.320 db 8 mm-es géppuska gyártását már 1941 januárjában megkezdhetnék, s havi 333 db átadásával áprilisig, de legkésőbb június végéig be is fejeznék.¹³²

A német féllel az üzletkötésre végül nem került sor. A források között nem találjuk nyomát, hogy a magyar gyári vezetők által túlértékelt tárgyalások Budapesten folytatódhattak volna, s az egész ügy meghaladta volna az epizódjellegűt a magyar–német fegyverzeti tárgyalások sorában. Az ok aligha kétséges. Miként a magyar

129 HL Eln. Vkf. 1. 1942/5408.

130 HL HM Eln. 3.a. 1943/24081.

131 HL HM Eln. 3.a. 1940/21394.

132 Uo.

vezetés, úgy a német is már meghaladottnak tekintette a csak 1941-ben szállításra kerülő fegyvert.

Ha a német légierő nem is, a magyar érdeklődést mutatott a 12,7 mm-es géppuska iránt. A Danuvia légsavarkörön át tüzelő motorgéppuskájának 1940 áprilisi, CR 32 és Sólyom gépekkel végrehajtott csapatpróbáját követő rendszeresítési javaslatát csak egy évvel a 8 mm-es géppuska után, 1940 júniusában terjesztette fel a HTI.¹³³ E lépés megtételét, s nyomában a gyártás mielőbbi megkezdését sürgette, hogy a MÁVAG és a Weiss Manfréd gyárakban megrendelt és a tervek szerint 1941 második felében gyártásra kerülő 100 db Héja vadászgépbe fegyver kellett. A gép eredeti olasz fegyverének licencét nem vásárolták meg, a magyar géppuskát jobbnak ítélték. A hazai Héja gyártásának megindulásával egyidőben, 1941 decemberében sor került a 100 készülő géphez 300 géppuska megrendelésére, először 1943 májusi majd év végi gyártási határidővel. A gyártási ár 13.783,- P-ben állapított meg. Egy-egy gépbe 2-2 párhuzamosított géppuska került beépítésre.¹³⁴ Már ekkor szóba került a várható második 100-as Héja sorozathoz szükséges további géppuskák megrendelése is.

A 12,7 mm-es géppuskára a harcoksigyártás is felfigyelt. Szóba került a készülő „Turán” harcokcsikba történő beépítés – a toronyba vagy a vezető mellé – gondolata, azonban, bár Ansaldo harcokcsikba építve szeptemberben ki is próbálták, azt mint túlzottan drága és technikailag a gyakorlatban megoldhatatlan megoldást, elvetették.¹³⁵

A Danuvia az 1942-es évet a felkészüléssel töltötte, majd 1943 elején hozzá is fogott a gyártáshoz. Június 15-ig, amikor már kb. 50 Héja vadászgépet adtak át a gyártók, s várható volt a gyártás felgyorsulása, még csak 50 géppuskát adott át a Danuvia. „A késedelem oka – mint ezt a gyár a vezérkari főnökségnek június elején jelentette –, hogy az üres járatás következtében előfordult sok zártörés miatt a gyártás szünetel, míg a hibát megfelelő zárfék felszerelésével ki nem küszöbölték.”¹³⁶ Akadályozó tényező volt, hogy a MÁVAG késlekedett a késve megrendelt megmunkálandó nyersanyag szállításával is. A hibák kiküszöbölése nem volt egyszerű feladat. A gyártás továbbra is késett. Augusztus 1-én a HM úgy módosította a tervet, hogy november–december folyamán kell átadni 100-100 géppuskát.¹³⁷ A Hadianyaggyártás Hadbiztosságának anyagai szerint 200 géppuska némi további késéssel 1944. január 31-ig átadásra került. Áprilisban 50 és csak decemberben ismét 50 db átadásra kötelezték a Danuviát, amiből az áprilisi realizálódott is.¹³⁸

A másodikként megrendelt 100-as Héja sorozat géppuskái gyártásának nincsenek nyomai a Danuvia fennmaradt gyártási terveiben, s az ezekkel kapcsolatos

133 HL HM Eln. III. Csfség. 1941/42563.

134 HL HM Eln. 32.b. 1941/130008.

135 HL Eln. Vkf. 1. 1940/4569.

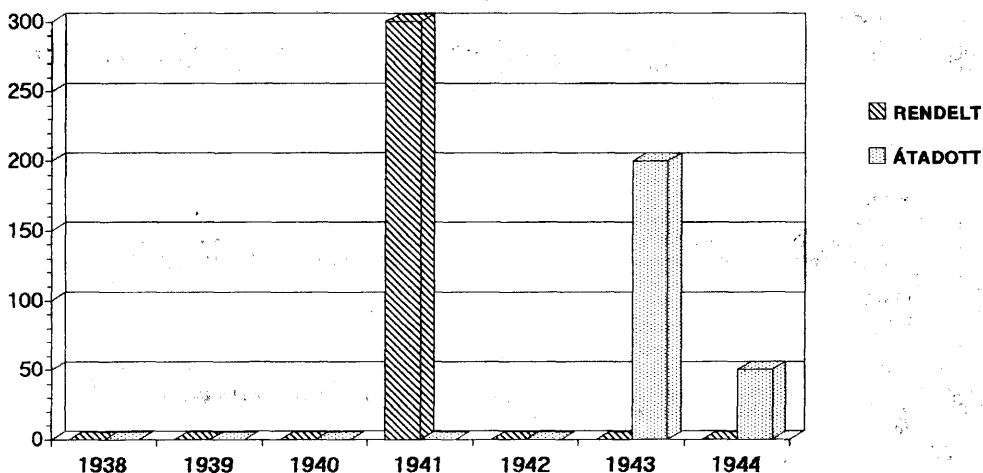
136 HL Eln. Vkf. 1. 1943/5384.

137 HL HM Eln. III. Csfség. 1943/1159.

138 Hadianyaggyártás Hadbiztossága 1943/6824 és 1944/13256.

jegyzőkönyvekben. Habár azok legalább szóbeli megrendelése minden bizonynyal megtörtént, már gyártási előkészületekre sem került sor.

40 M. mot. géppuska

A 39 M. és 43 M. géppisztoly

A géppisztolyról sokáig megoszlott a katonai vezetők véleménye. Voltak, akik csak karhatalmi célokra tartották alkalmasnak. A többség azonban felismerte hasznosságát, s olyan eszközt látott benne, amely nélkülözhetetlen harcászati előnyeinel fogva egyetlen hadsereg eszköztárából sem hiányozhat. Végül megszületett a hivatalos vezérkari döntés: a gyalogos zászlóaljokat géppisztolyokkal kell ellátni. Ehhez a hazai gyártási lehetőségek adottak voltak. A Danuvia már korábban bemutatta a Király Pál által szerkesztett géppisztolyát. A vezérkar 1939. március 2-án elrendelte a fegyver csapatpróbáját, ami kedvező eredménnyel zárult.¹³⁹ Így, már 1939. szeptember 11-én megtörténhetett a 39 M. géppisztoly rendszeresítése. Intézkedés történt, hogy a Danuvia mielőbb kezdje meg az előkészületeket, ami reményt kelthet, hogy a sorozatgyártás 1941-ben megkezdhető.¹⁴⁰ A Honvédelmi Minisztérium már 1939 őszén jelezte ebbéli szándékát, s 1940. március 19-én át is adta első, 1.566 db 39 M. géppisztolyról intézkedő megrendelését, darabonkénti 290,- P egységáron.¹⁴¹

139 HL Hm Eln. 3.a. 1938/56401.

140 HL HM Eln. 3.a. 1939/35787.

141 HL HM Eln. 3.a. 1943/7785. (Eln. 3.a. 1942/74533.)

A Danuvia számára az új gyártmány bevezetése, s ennek megfelelően a szükséges öntvényeket és alkatrészeket gyártó alvállalkozókkal való együttműködés kiépítése, belső átszervezés és új beszerzések révén a szerszámgép bázis létrehozása, a nyersanyagok biztosítása, s mindez oly módon történő végrehajtása, hogy ne zavarja más fegyverek folyamatos gyártását, tovább tartott a vártnál. Zavaró tényezőként jelentkezett a felkészülésben, hogy a katonai vezetés, amely eleddig maga sem túlzottan szorgalmazta az előkészítést, egyelőre csak kis sorozatra adott megbízást, nem zárta ki, hogy a későbbiek során akár havi 1000 db-os gyártási felfutás is lehetségessé válhat. A jelentősebb megrendelések azonban egyelőre késtek. Az újabb rendelések, 1940-ben 270 db, 1941-ben 150 majd 350 db, lényegében nem sokat változtattak a gyártás volumenén. Az egységárat ezeknél változatlanul 290,- P-ben határozták meg. Ezen mindaddig nem szándékozott változtatni a Danuvia, míg a rendelt géppisztolyok mennyisége a 6.300 db-ot el nem éri. Mivel a gyártási felkészülés elhúzódása már 1940 nyarán bizonyossá tette, hogy a gyártás beindítása csak 1942-ben lehetséges, az utóbbi rendeléseket is, az első 1566-os sorozattal együtt, ahhoz csatlakoztatva, 1942 január és november között kellett átadni.¹⁴² A Danuvia azonban még ekkor is csak az új határidőt túllépve tudott a feladatnak eleget tenni. Az erről készült jegyzőkönyvek tanúsága szerint a nyersanyagok késése mellett a gyár menségül hozta fel a HTI által többször is elrendelt újabb módosításokat s a fegyverek belövéséhez szükséges lőszer hiányát. Mindezeket a HM elismerte.¹⁴³

A háború és a szovjet fronton szerzett közvetlen tapasztalatok is a géppisztoly feltétlen szükségességét igazolták. Miközben még a gyártás beindítása is késedelmet szenvedett, a vezérkar javaslatára a honvédelmi miniszter már szorgalmazta a géppisztoly tömeggyártásának azonnali és kiemelt programként való kezelését. A kapacitást a lehető legrövidebb idő alatt havi 2–3.000 darabra kell emelni. Ennek első megnyilvánulásaként 1942. február 19-én egy, az eddigieket messze meghaladó mennyiségre, 5600 db géppisztolyokra kapott sürgős megrendelést a Danuvia. Miközben még a korábbi esedékes gyártás sem kezdődött meg, ebből 600 db szállításával már 1942 utolsó napjaiban számolt a vezetés.¹⁴⁴ Azonban teljesítésére nem került sor, mert a megrendelést törölték, s helyette 1942 novemberében immár 45.000 39 M. géppisztoly s a hozzá szükséges számú tár, tartalék alkatrész stb. gyártására kapott megbízást a Danuvia, amit a tervek szerint 1945 áprilisáig kellett teljesíteni. Ehhez a gyárnak kezdetben havi 1.000, majd 1943 októberétől már 2.000 db-os termelést irányoztak elő. A nem végleges termelési ár az anyag és termelési költségek növekedése következtében már 375,- P-ben állapított meg.¹⁴⁵ A megrendelést azonban csakhamar módosították. 1943 márciusában sor került ugyanis a géppisztoly új, 43 M. változatának bevezetésére. A fő különbség a behajtható válltámasz volt, ami a fegyvert rövidebbé és könnyebbé, ennél fogva a gépesített

142 HL HM Eln. 3.a 1941/51015.

143 Uo.

144 HL HM Eln. 3.a. 1942/7206. (Eln. 3.a. 1942/40401.)

145 HL HM Eln. 3.a. 1942/56442.

alakulatok számára is alkalmasabbá tette.¹⁴⁶ A Honvédelmi Minisztérium szorgalmazta, hogy a Danuvia azonnal tegye meg az előkészületeket, s mielőbb álljon át a 43 M. gyártására. Ennek megfelelően a megrendelt 45.000 db 39 M. géppisztoly gyártását 10.986 db átadása után állítsa le, s a fennmaradó 34.014 db-ot, valamint az 1943. szeptember 30-án pótlólag rendelt újabb 14.000 db géppisztolyt már 43 M. változatban s az időközbeni árnövekedésnek megfelelően 686,- P-ös áron szállítsa. Ezt további bővítések révén elérendő havi 3.000-es termelési kapacitás reményében 1945 júniusig kellett volna végrehajtani.¹⁴⁷

A jelentős megrendelések, de főként a határidők, ha nem is váratlanul, de változatlanul felkészületlenül érték a Danuviát. A katonai vezetés túlértékelt a felkészülés terén eddig történeteket, s úgy vélte, 1942-ben már egy olyan kaliberű géppisztolygyártó részleg áll rendelkezésre, amely szükség szerint könnyen és főként gyorsan tovább bővíthető. Ez azonban, figyelembe véve a nehezedő beszerzési viszonyokat is, közel sem volt így. A gyártást még 1943 januárjában is csak a még 1942 februárjában rendelt és most a 45.000 db részévé lett 5.600 géppisztolynak az alvállalkozóktól most beérkező félkészgyártmányai felhasználásával tudták megkezdeni.¹⁴⁸ Most vált bizonyossá, a géppisztolygyártás késői programba vétele súlyos hiba volt. Az általánossá váló anyag- és eszközhiány, a beszerzési nehézségek, már leküzdhetetlen akadályokat gördítettek a géppisztolygyártás remélt arányú kibontakoztatása elé is. A Danuvia hiába jelentette mindazon tényezőket, melyek akadályozzák a terv szerinti gyártást. A kül- és belföldi gép- és anyagszállítások késése illuzórikussá teszi már a 2.000-es kapacitás elérését is. Még a havi 1.000 db géppisztoly is csak a golyószóró, harckocsigéppuska gyártásának 40–50%-os csökkentése, valamint a nehézpuska gyártás teljes leállítása révén elképzelhető. Ezt az utóbbi mennyiséget a termelés szeptemberben elérte ugyan, azonban ekkor egy váratlan akadály ismét visszavetette a termelést. A júliusig átadott kb. 1.500 géppisztoly zárszerkezetében alkalmazott, a korábban engedélyezett gyengébb minőségű szénacél nem vált be, tömeges törések fordultak elő. Ez nemcsak a gyártás menetében okozott jelentős fennakadást, de a jó minőségű anyagok egyre nehezebben kiküszöbölhető hiánya a termelés várt növelésének is leküzdhetetlen akadályává vált. Hiába történtek intézkedések, hogy a Danuvia azonnal rendelje meg a MÁVAG-tól a szükséges jó minőségű anyagmennyiséget.¹⁴⁹ Egyre sokasodtak a Honvédelmi Minisztériumba érkező irományok, melyek sürgették a romló anyagellátás megjavítását s a koordinációs és egyéb zavarok rendezését, a gyártási program ismételt kényszerű megváltoztatását. Bebizonyosodott, hogy a géppisztolygyártás annak ellenére is súlyos lemaradásban marad, ha azt kiemelten, mint egyik legfontosabb, akár más hadianyagok és fegyverek gyártásának kárára is végrehajtandó programként kezelik. „Minden súlypontképzés csődöt fog mondani. nem képes ezzel az égető problémával megbirkózni sem a gyártás, sem a

146 HL HM Eln. 3.a. 1943/11025. és Eln. Vkf. 1. 1943/4688.

147 HL HM Eln. 3.a. 1943/45895.

148 HL HM Eln. 3.a. 1943/7785.

149 HL HM Eln. 3.a. 1943/48827.

tervezés” – jelentette novemberben a hadianyaggyártás országos felügyelője a honvédelmi miniszternek, aki erre Bátor Elemér mk. ezredes személyében miniszteri biztost nevezett ki a géppisztolygyártás élére. Tőle várta, hogy rendet tesz ezen a fontos területen.¹⁵⁰

A nagymértékben megnövekedett igényekre való tekintettel a Honvédelmi Minisztérium szükségesnek tartotta a Fegyvergyár mielőbbi bevonását is a géppisztolygyártásba. Ezért 1943 márciusában meg is kezdődtek a tárgyalások a gyár vezetőivel, akik felmérve lehetőségeiket, közölték: azt követően, hogy a Danuvia átadja a 43 M. géppisztoly szerkezeti rajzait és műveletterveit, szerkesztő irodájuknak és gyártó részlegüknek kilenc hónap felkészülési időre van szüksége. További három hónap alatt lehetséges a havi 1.000 db sorozatgyártásra történő felfutás. A zavartalan gyártás feltételeként jelölték még meg a 37 M. 9 mm-es pisztoly gyártásának leállítását. Ezért törölni kell a német hadsereg részére készülő 60.000 pisztoly második 30.000-es sorozatának gyártását is. De zavaró tényezőként jelentkezhet ez a tervezett egységes géppuska gyártására való felkészülésben is.¹⁵¹ Időtrabló alkudozásokat követően e feltételekkel elégedetlen hadseregvezetés nyomására júliusban végre olyan megállapodás született, hogy a gyár a géppisztoly és az egységes géppuska gyártására párhuzamosan, nem egymás kárára, fog felkészülni. Sőt, a géppisztolygyártásban már amúgy is bekövetkezett eltolódás következtében még a német részre történő pisztolygyártás is folytatható a befejezéséig, amennyiben az ehhez szükséges anyagokat a német fél 1943. október 31-ig hiánytalanul rendelkezésre bocsátja.¹⁵² A tárgyalásokba az Iparügyi Minisztérium is bekapcsolódott. Október 3-án a honvédelmi miniszterrel egyetértésben utasította a Fegyvergyárat, hogy „a géppisztoly gyártását minden más honvédelmi megrendelést megelőzően, soron kívül végezze el, hogy a kész géppisztolyok minél gyorsabban rendelkezésre álljanak”.¹⁵³ Egyben közölte a gyárral, a géppisztolyalkatrészeket gyártó alvállalkozóinak, illetve félgyártmány- és szerszámszállítóinak hasonló tartalmú rendeleteket adott ki.

A gyártandó géppisztolyok havi kontingensével kapcsolatosan azonban csak nem akart létrejönni a megegyezés. A HM makacsul ragaszkodott a havi 2.000 darabhoz, a Fegyvergyár azonban következetesen, még e tárgyban összehívott november 11-i értekezleten is, a júliusi megállapodásokra hivatkozva, a tévedések elkerülése végett szükségesnek tartotta leszögezni: a gyártást a „havi 1.000 db-on felül csak más fegyver gyártásának rovására lennének képesek fokozni”. A szűk keresztmetszetet a cső és a tok gyártása képezte, ami ütközött a szintén el nem hanyagolható, magyar és

150 Uo.

151 OL Z 1085 – 55 – 45. és HM Eln. III. Csfség. 1942/63824. – Eln. Vkf. 1. 1942/6009.

152 Uo.

153 OL Z 1085 – 55 – 45.

154 OL Z 1085 – 57 – 57.

német részre történő puskagyártással. A havi második ezer géppisztoly ugyanezen idő alatt már 3.000 puska kiesését jelentette volna.¹⁵⁴

December 18-a volt már, amikor végül is sor kerülhetett a 11.000 db 43 M. fegyvergyári géppisztoly megrendelésére 780,- P nem végleges áron. Figyelembe véve a hat hónapos felkészülési időt, a gyártás 1944 júniusában kezdődött volna meg és havi 1.000 db átadásával a tervek szerint 1945 májusában fejeződött volna be. Tekintettel a puskagyártásra és az egységes géppuska gyártásának remélt kibontakozására a HM engedni kényszerült a havi darabszámból. Habár a gyár által géppisztolygyártás bevezetésére felvett 1,2 milliós előleg fejében valamiféle előkészületek megkezdődtek, a kész fegyverek átadására már nem került sor.¹⁵⁵

A Danuvia közben folytatta az előkészületeket, hogy a kívánalmaknak megfelelően mielőbb átállhasson a 43 M. géppisztoly gyártására. Egyre nehezebben leküzdhető akadálnak látszott azonban, hogy a gyártás felfuttatásához szükséges 810 db szerszámból, idomszerből és egyéb a gyártáshoz szükséges készülékekből 1943 augusztusában még csak 585 állt rendelkezésre. Hasonlóképpen a 96 tételt képező, a gyártáshoz szükséges nyersanyagfajtából 32 egyáltalában nem, s a többi is csak részben volt a gyár birtokában. Két hónappal később is még 19 féle nyersanyag hiányáról jelentett a gyár.¹⁵⁶ A Danuvia igen szkeptikusan foglalt állást a külföldi import szállításokkal szemben is. Novemberig ugyanis a Németországból, Svájcból és Svédországból megrendelt 120 db szerszám gép közül is még csak alig néhány érkezett meg.¹⁵⁷ Ilyen körülmények között a 43 M. géppisztoly gyártása csak nagy késéssel, 1943 novembere helyett 1944 februárjában indulhatott meg. A csapatpróbáktól is késleltetett nehézkes indulást követően 1944. március 31-ig, a módosított terv által előírt 900 db helyett csak 315 db-ot sikerült átadni. május végéig is még csak összesen 1.195 db 43 M. géppisztoly került ki a gyárból. Ezideig befejeződött a 10.986 db 39 M. géppisztoly gyártása is.¹⁵⁸

A géppisztolygyártás alakulását ezt követően már nem tudjuk bizonyossággal rekonstruálni. A német megszállást követően a német katonai vezetés nem akadályozta, sőt a fegyverzetet és annak gyártását egyeztető tárgyalásokon pártolólággal lépett fel, s a folytatás mellett foglalt állást. Sőt, hogy a termelés folytonosságát ne zavarják, korábbi óhajukat sem újították fel. Ugyanis még 1943 szeptemberében német részről eredménytelen kísérlet történt, hogy a fejlődő és részükéről is figyelmet érdemlő magyar géppisztolygyártás érdekeik szerinti átalakítására vegyék rá a magyar katonai vezetést. Az esetleges közös gyártás akadályaként emlegették fel, hogy a magyar géppisztoly nem a német parabellum löszert lövi, ezért javasolták az egységes löszerre való áttérést. Habár Denk Gusztáv vezérőrnagy, III. Csoportfőnök, hajlott is volna a német óhaj figyelembe vételére, Csataj Lajos vezérezredes, hon-

155 OL Z 1085 – 46 – 42.

156 HL HM Eln. 3.a. 1943/48827.

157 Uo.

158 HL HM Eln. 3.a. 1943/45900. Hadianyaggyártás Hadbiztossága 1944/6746., 10772.

159 HL HM Eln. 3.a. 1943/48813. és Eln. 3.a. 1943/52692.

védelmi miniszter elutasította. Az amúgy is döcögő gyártást ez még tovább késleltetné. Különben is a magyar lőszer hatásadatai jobbak voltak a németnél.¹⁵⁹ Így, 1944 nyarán a fokozódó bajok, a nehezedő körülmények között is tovább folyt a munka. A biztonság kedvéért a géppisztoly üzemet a Danuvia törzsgyárból, amit különben nem ért légitámadás, egy budafoki pincébe telepítették. Az itt 270 szerszámgéppel, edző és faipari műhellyel működő, 1200 munkást foglalkoztató üzem folyamatosan dolgozott egész december végéig.¹⁶⁰ A sértetlen maradt felszereléseket és 5.475.019,- P értékben géppisztoly félkészárut és alkatrészeket 1945 tavaszán a szovjet csapatok szállították el.¹⁶¹ Az 1944. év végéig még jelentős mennyiségű géppisztoly készülhetett el. Ehhez támpontul a Danuvia igazgatóságának egy későbbi, 1945. október 29-én az Iparügyi Minisztérium részére a gyár háborús termeléséről és szállításairól készített összeállítása szolgál. E szerint a korántsem megbízható jelentés szerint 1944 júniusától az év végéig a zömében a budafoki pincékben telepített üzemben még 15.319 db 43 M. géppisztoly készült el és került átadásra. Emellett még további, mintegy 100.000 géppisztoly alkatrészei készültek el, ami már nem került összeszerelésre.¹⁶² Ez az erősen túlbecsült gyártási teljesítmény számunkra elfogadhatatlan. Ilyen nagy számú géppisztoly legyártásához, az állítólagos alkatrészek nagy tömegét figyelmen kívül hagyva is, hét hónapot és egyenletes teljesítményt véve alapul, havi 2.188 db géppisztolyt kellett volna előállítani, amit ezideig, sokkal jobb gyártási körülmények és anyagviszonyok közepette sem sikerült elérni. Hogyan sikerülhetett volna az 1944 őszi-téli hónapok egyre romló frontközeli állapotai közepette! A jelentés összeállítója ugyanakkor saját állításaik hitelét is megkérdőjelezi, amikor arról „jelentenek”, hogy a Danuvia ellátása a felhasznált ötvözt acélokból és más nyersanyagokból 1944-ben jelentősen visszaesett az előző évhez képest. Márpedig a csak kiemelten a géppisztolygyártásra összpontosító anyagfelhasználás feltételezését is el kell vetnünk, mivel a jelentés összeállítója szerint a Danuvia ugyanakkor más, általa gyártott fegyverekből is elismerésre méltóan teljesített 1944 második felében.¹⁶³ Ha a valóban elkészített géppisztolyok számát 3.500–4.000-re becsüljük is, teljesen légből kapottnak és elfogadhatatlannak kell minősítenünk a 100.000 géppisztolyalkatrészről közölt adatokat. Vajon miből, hol és milyen eszközökkel gyártottak volna alkatrészeket sok ezer meg sem rendelt géppisztolyhoz? Az összesítés szerzőinek késői és túlzó, a valóságtól messze elrugaskodó, az Iparügyi Minisztériumnak küldött, amúgy is ellenőrizhetetlen jelentését csak azzal magyarázhatjuk, hogy ily módon kívánták megnövelni a HM által már el nem számolt, ugyanekkor ellenőrizhetetlen gyártmányok mennyiségét, azok legalább részbeni kiegyenlítését remélve a nehéz helyzetben levő és ekkor órarugó gyártással foglalkozó Danuvia számára.

160 OL Z 472 – 8.

161 OL Z 472 – 5 – 18.

162 OL Z 472 – 8.

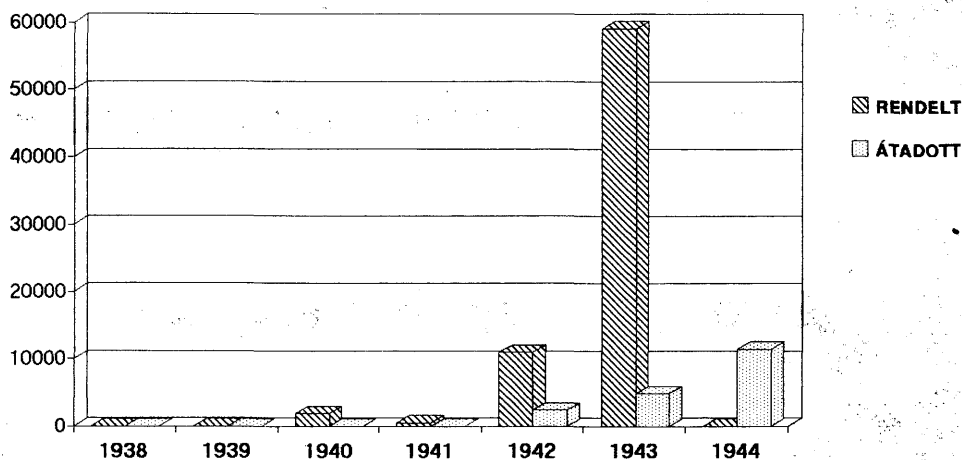
163 Uo.

A 39 M. és 43 M. géppisztoly gyártásának alakulása

Év	Megrendelve		Átadva	
	39 M.	43 M.	39 M.	43 M.
1940	1.836	–	–	–
1941	500	–	–	–
1942	10.986 (45.000)	–	2.336	–
1943	–	59.014	4.783	–
1944	–	–	6.203	5.195*
Összesen:	13.322	59.014	13.322	5.195
Összesen együtt:	77.336		18.517	

*Regisztrálható 1944. június 30-ig bezárólag 1.195 db 43 M. géppisztoly átadása, s kb. 4.000-re tehető az 1944-es év végéig még feltehetően átadott, de nem igazolható mennyiség.

39 M. + 43 M. géppisztoly

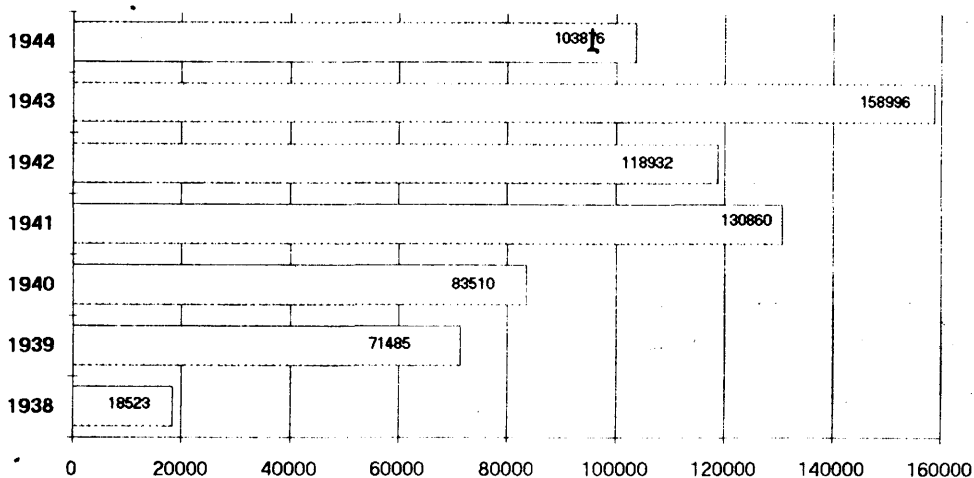

* * *

Ha a bevezetőben jelzett szándéknak megfelelően az egyes fegyverfajták gyártásának vizsgálata eredményeként összegezni kívánjuk a fegyvergyártás alakulását, elért eredményeit, az elvárásoknak való megfelelést, illetve az attól való elmaradását, azonnal szembetűnő, hogy a gyártás mennyiségi mutatói így is jelentősek (l. a grafikon), bár a kifejlesztett és rendelkezésre álló gyártó kapacitás korántsem került felhasználásra. A termelési folyamat az évek során emelkedő tendenciát mutatott, az a belső- és külső gazdasági és politikai feltételektől befolyásoltan nem volt mentes fölös energiákat emésztő szükségszerű megtorpanásoktól és újraindításoktól, ismétlődő vargabetűktől, egyenlenségektől, ami az eredményt felemássa tette.

Átadott fegyverek mennyisége 1938-44.

A katonai vezetés a könnyű fegyverzet gyártását is rövid idő alatt kezdetben elsősorban arra a szintre szándékozott fejleszteni, amely képessé teszi azt a megkésített hadseregfejlesztés kívánalmainak kielégítésére, a későbbiekben már a háborúban álló s veszteségeinek utánpótlására is szoruló, növekvő létszámú hadsereg igényeinek kielégítésére is. Az egyre növekvő szükséglettől indítva ezért oly mérvű gyártási kapacitást szándékoztak kifejleszteni, amely megfelelt ugyan a hadsereg akkori igényeinek, de láthatóan még a háborúnak a vezetés számára optimális végkifejlete esetén sem lett volna kihasználható a béketermelés körülményei között, még zömében fogyasztási cikkek gyártására átállított árnyékiparként is aligha kerülne el a súlyos leépülést. A katonai vezetés elképzelései azonban, melyek természetesen elsősorban a háborús igényeknek rendeltek alá mindent, nem vették figyelembe a későbbiekben várható nehézségeket okozó gazdaság- és iparpolitikai kihatásokat. Ezek a törekvések az események előrehaladtával egyre inkább elhatalmasodtak.

A fegyvergyárak a Honvédelmi Minisztérium által 1938–1940-ben előterjesztett gyártási követelményeknek a meglévő kapacitásuk óvatos növelése révén még

nagyobb nehézségek nélkül eleget tudtak tenni. Sőt, további kihasználtságuk lehetősége elsősorban a Fegyvergyárban már ekkor is bizonytalanságot keltett. 1940 áprilisában már elkerülhetetlennek látszó leépítésekről tájékoztatták a katonai vezetést, amennyiben megfelelő – elsősorban puska – megrendelésekről nem gondoskodik számukra. Júliustól novemberig 2.627 dolgozót, ebből 846 szakmunkást kell elbocsájtaniok, ami a későbbiekben nehezen pótolható hiányt jelenthet.¹⁶⁴ A kisebb munkáslétszámot foglalkoztató, a folyó gyártás mellett az új típusú harckocsi- és repülőgéppuska bevezetésével is elfoglalt, s ezekből új megrendelésekre számító Danuvia ekkor még kevésbé tartott termelői erői kihasználatlanságától.

Az ország háborúba lépését követően megnövekedett igények már olyan feladatokat támasztottak a két gyárral szemben, amelynek zavartalan anyag- és szerzőgép-ellátást feltételezve, csak kapacitásuk jelentős további fejlesztésével tudtak eleget tenni. Bár ez kétségeket is ébresztett a konjunktúrának örvendő gyári vezetésben, igyekeztek megfelelni a követelményeknek. Növekvő nyereségük egy részét viszont olyan fejlesztésekre fordították, melyek túl is mutattak a szorosan vett könnyű fegyver gyártáson. Elsősorban a Danuvia fogott hozzá új létesítmények alapításához: „Ama törekvésünk – olvasható az 1942. évi zárszámadásukban –, hogy az új megrendelések szerzésével a vállalatunknak foglalkozást biztosítsunk szintén eredménnyel járt, mert a vállalat néhány újabb megrendelés birtokába jutva, üzletmenetét javítani is tudta. Az év folyamán a teljesítőképességet meghaladó rendelések lebonyolítása mellett kénytelenek voltunk budapesti gyárunkat úgy épületekben, mint területben, mint munkaeszközökben lényegesen bővíteni, és egy újabb üzletág részére Székesfehérváron fiókgyártelep létesítését előkészíteni, illetve annak felépítésére és berendezésére sürgős intézkedéseket megtenni, hogy a fiókgyártelep üzemét még az 1943. év folyamán megkezdhesse.”¹⁶⁵ A Fegyvergyár nem létesített ugyan új gyáregységeket, nem bővítette a Danuviaénál amúgy is szélesebb gyártási profilját, hanem meglevő üzemeit, a Soroksári úti fegyverüzeme mellett Kőbányai úti öntödéjét és hengerművét, valamint törökbálinti lőszergyárát is bővítette, amennyiben ezt az egyre szűkösebb gépimport lehetővé tette.

Növelte a gondokat, hogy miközben a bevezetett fegyverek gyártásának felfuttatása és zökkenőmentes üzemeltetése is állandó gondoktól volt terhes, 1941-től már gyors típusváltásra, a géppisztoly és az egységes géppuska bevezetésére is fel kellett készülni. A gyáraknak ezzel kapcsolatos jogos felvetéseit, hivatkozásait az egyre nehezebben elhárítható akadályokra és a nyomukban keletkező lemaradásokra, a hadseregvezetés részéről nem respektálták megfelelőképpen. A gyárak teljesítménye, mely az adott körülmények között többnyire a maximumot jelentette, számukra nem volt kielégítő. Nem akarták tudomásul venni, hogy nem a gyárakon múltott, ha nem tudták kihasználni nagy nehézségek közepette felfuttatott kapacitásukat sem. Az időleges kihasználatlan részlegek foglalkoztatása más fegyver gyártására való ideigle-

164 HL HM Eln. 3.a. 1940/9185.

165 OL Z 1416 – 2 – 1.

nes átcsoportosítás útján nem bizonyult járható útnak. A mindig bizonytalan és kapkodó központi intézkedések keltette labilis helyzet, a nehézkes és lassú előkészületek, nem tették rentábilissá egy-egy fegyver gyártásában jól begyakorolt gyártó részlegek nehézkes és hosszadalmas átállítását a számukra új gyártási folyamatokra. Az egyes részlegek pedig még messze voltak attól a katonák által remélt ideális állapottól, hogy minden különösebb előmunkálatok mellőzésével, bármikor képesek legyenek több fegyvernek is váltakozó vagy akár egyidejű gyártására. Egy ilyen helyzet gépekben és idomszerekben további költséges beruházásokat igényelt volna.

Az ismétlődő lemaradások a vállalt határidőktől, a gyakori leállások, elsősorban nem a végterméket gyártó üzemek hibájául voltak felróhatóak. A megrendelés elfogadása és a gyártás törzsgyári megkezdése között mértéktelenül sok idő telt el. Előidézői főként az alapöntvények és egyes alkatrészek gyártásában érdekelt nagyszámú alvállalkozó hosszadalmas, előre nem látott késedelmekkel is még megnyújtott szállításai voltak. Mivel a hadianyaggyárak általában, de esetünkben sem maguk végezték el az egész gyártási folyamatot, kiszolgáltatottjaivá váltak az alvállalkozóknak. Ezek viszont sorozatos késedelmeket az alapanyagok hiányára, beszerzésük nehézségeire hárították át. A Danuviának és a Fegyvergyárnak is magának kellett gondoskodnia, hogy partnereik hozzájussanak a megfelelő minőségű és mennyiségű nyersanyaghoz. Arra azonban már alig tudtak befolyással bírni, hogy sok megrendelésük között betartsák a sorrendiséget, s az általuk biztosított anyagokat megrendeléseikhez használják fel. Az állandó konfliktusforrást képező helyzet kiküszöbölésének a Honvédelmi Minisztérium által is hangoztatott módja a minél nagyobb mérvű saját gyártásra történő berendezkedés lett volna, ami normális viszonyok között szükségtelen s adott körülmények között pedig megvalósíthatatlan volt.

A feszített tempójú gyártáshoz megfelelő képzettséggel és gyakorlattal bíró műszaki vezetésre és szakmunkásokra volt szükség. Ennek törzsállománya mindkét gyárban a már korábbról adott volt, erre alapozva, a szükségletnek megfelelően folyt a létszám gyarapítása. A gyári kollektívák színvonalának fenntartása nélkül aligha lehetett volna a termelést átlendíteni a megújuló műszaki kihívások és akadályok szövevényén. A katonai vezetésnek a létszám gyarapítására is kiterjedő kívánalmait a gyári vezetés csak módjával, a gyártási kapacitás növekedésének arányában teljesítette. Nem a hozzáértő szakmunkások hiánya hiúsította meg a termelés növelését, hanem – mint erről már szoltunk – az anyaghiány. Ennélfogva a meglévő géppark több műszakban történő, jobb kihasználásának nem volt realitása. Mindazonáltal a szak-, betanított- vagy akár a segédmunkások számának növelése a háborús helyzetben már akadályokba ütközött, az legfeljebb a hiányok pótlására szorítkozhatott.

Összegezeként megállapítható, hogy a közvetlenül és közvetetten ható sajátos tényezőket figyelembe véve a magyar könnyűfegyvergyártás a vizsgált időszakban eredményesen működött. Ha jórészt rajta kívül álló okokból természetesen nem is teljesíthette a katonai vezetésnek a realitásokkal nem számoló követelményeit,

erőfeszítései eredményeként technikai és mennyiségi tekintetben egyaránt figyelemre méltó teljesítményt produkált. Az általa gyártott fegyverek paraméterei és minősége, alkalmazhatósága megfelelt a kor követelményeinek. A hadiiparnak ez az ága ennél fogva jelentős részét képezte a haditermelés szolgálatába állított, Trianontól és a gazdasági válságtól megtépázott, az erejét meghaladó feladatra kényszerülő és ahhoz felnőni képes magyar ipar tevékenységének.

Lóránd Dombrády

THE PRODUCTION OF LIGHT ARMAMENT IN HUNGARY BETWEEN 1938 AND 1944

Summary

This study treats the history of the production of Hungarian light arms in the „Metal, Arms and Ammunition Factory” and in the „Danuvia Arms and Machine Factory” between 1938 and 1944. One can find exact data on the progress of production (illustrated with diagrams and charts) during the years of preparations for the war and the war years. The author deals with the obstacles which came up against the production and with the military and economical motivations in the background. The study treats the problems having arisen in connection with the production of submachine guns and machine guns. The history of the rifle-production for the German army is a real curiosity in the study. Comparing with previous treatises this work gives more precise data and informations on this very important field of the Hungarian war-industry.

Lóránd Dombrády

LA FABRICATION DE L'ARMEMENT LÉGER HONGROIS ENTRE 1938 ET 1944

Résumé

L'étude présente l'histoire de la fabrication de l'armement léger d'infanterie entre 1938 et 1944 dans l'Usine de Métal, d'Arme et de Munitions et dans l'Atelier d'Arme et de Construction Mécanique Danuvia. L'étude fournit des données précises sur le résultat de la fabrication, en illustrant avec des tableaux et des graphiques la marche de celle-ci au cours de la préparation à la guerre et pendant la guerre. L'essai fait connaître les difficultés de la fabrication, qui, au cours de la guerre étaient de plus en plus difficiles à surmonter. Le lecteur peut connaître le fonctionnement des motifs économiques et militaires – politiques des arrières. L'auteur traite la situation de la fabrication de la mitrailleuse et de la mitrailleuse uniforme. L'histoire de la fabrication de fusils pour l'armée allemande est un intérêt spécial de l'essai. L'auteur donne une image sur ce terrain important de l'industrie militaire hongroise, avec des données et des connaissances beaucoup plus amples et plus précises que celles que l'on avait jusqu'ici.

Lóránd Dombrády

DIE PRODUKTION VON LEICHTEN WAFFEN IN UNGARN ZWISCHEN 1938 UND 1944

Resümee

Im vorliegenden Aufsatz wird die Geschichte des Produktion von leichten Waffen für die ungarische Infanterie in der Metall-, Waffen – und Munitionsfabrik sowie in der Danuvia Waffen- und Maschinenfabrik zwischen 1938 und 1944 dargestellt. Der Autor liefert genaue Angaben über die Produktionsergebnisse, in dem er die Veränderungen der Rüstung der Vorkriegsjahre bzw. im Laufe des Krieges durch Diagramme und Tabellen veranschaulicht. Er berichtet über die Probleme der Produktion, die während des Krieges immer schwieriger zu lösen waren. Der Interessent bekommt einen Überblick über die militärpolitischen und wirtschaftlichen Beweggründe. Der Autor schenkt besondere Aufmerksamkeit der Produktion der standardisierten Maschinenpistole bzw. des maschinengewehrs. Eine Besonderheit des Aufsatzes ist die Darstellung der Geschichte der Maschinengewehr-Produktion für die deutsche Armee. Mit seinen genauen Angaben gibt der Aufsatz einen detaillierten Überblick über dieses wichtige Gebiet der ungarischen Kriegsindustrie.

Лоранд Домбради

ПРОИЗВОДСТВО ВЕНГЕРСКОГО ЛЕГКОГО ОРУЖИЯ В ПЕРИОД 1938-1944 ГОДОВ

Резюме

Статья показывает историю производства легкого оружия для венгерской пехоты, производимого на заводе Металлических изделий, оружия и боеприпасов, а также на Машиностроительном и Оружейном заводе ДАНИВИЯ. В статье приводятся точные данные о результатах производства, подкрепляемые графиками и таблицами, которые свидетельствуют о военных приготовлениях страны, а также иллюстрируют ход работы заводов во время войны. Автор статьи рассматривает препятствия, возникшие в ходе войны перед производством, которые по мере приближения войны становились все труднее преодолимыми. Любопытный читатель сможет заглянуть также в действие военно-политических и экономических пружин, которые составляли фон военного производства. Особенно подробно описывает автор состояние производства автоматов и унифицированных пулеметов. Особый интерес представляет раздел, описывающий историю производства винтовок для германской армии. Автор в отличие от вышеизложенного приводит существенно более точные и многочисленные данные, дает наглядную картину о положении венгерской военной промышленности в этой области.